

34
395

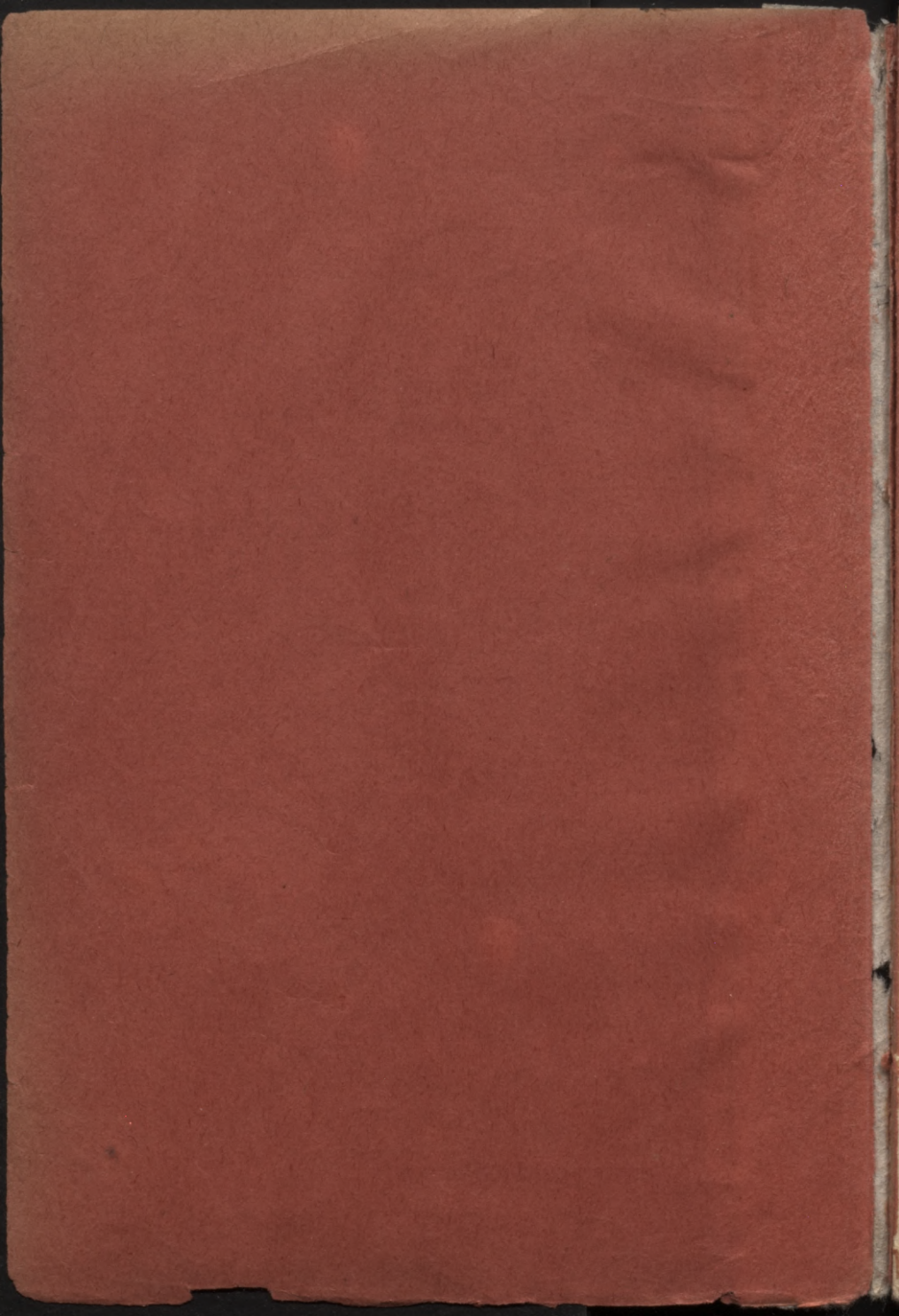
m/p

. / Dns.

Sozialā ikumdofšana.

Winas attihstibas faktori, attihstiba,
panahfumi, prinzipi un isredses.

Dsirzemneeku isdevums Nr. 46.

L $\frac{34}{395}$

m/f

J. Dns.

Sozialà litumdoschana.

Winas attihstibas faktori, attihstiba,
panahkumi, prinzipi un isredses.

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv. 55-29.902

0302019405

Drukājusi
D. Wilks un E. Šķinkis
Rīgā, Algotu eelā Nr. 1

Mehs dšihwojam ņozialās likumdoņšanas laimeta, Tas ilgt jau 20—40 gadu, Anglijā — gandrihņ jau gaduņimteni. Geņkatifimees winā, tad ņapratifim tos prinzipus, pee kureem peeturās likumdeweji ņhai ņawā jaunajā darbā tad iņpratifim ņozialās likumdoņšanas attihņstibas faktorus, wirņeemu un iņredņes, truhkumus un panahkumus . . .

Mehs runaņim tikai par ņtrahdneeku likumdoņšanu, jo ņtrahdneeku likumi tagad ir galwenee un pat weenigee ņozialās likumdoņšanas elementi. Mehņ runaņim tikai par moderno likumdoņšanu. Zunņtu laimeta likumeem par ņeklu un mahņzeku darba laiku, algas minimumu un maksimumu, ņtreikeem un boikotu mehņ eeņim ņezen, lai gan ari winus waram peerindot ņozialeem likumeem. ņhee ņozialee likumi iņgaita ņem wiņwarenā kapitaliņma uņwaras gahņeena. Kapitaliņma attihņstibas pirmajos laimetos iņsuda amatneezibas intereņes raditās teeņņkās normas. Likumdeweju eeņtahdes un walņts iņpilbu wara atlahwa ņabeedribas lozekleem paņcheem ņormulet ņawņtarpejās atteezibas, noņleht lihgunus, uņnemptes peenakumus, dot ņolijumus. Atteezibu ņaturu noteiza paņchi lihuma ņubjekti, tee ņabeedribas lozekli, kuri ņtahjās ņinamās atteezibas. Walņts, winas likumdeweji un adminiņtrahzija ņhai aktā neeejauzās. Wina eejauzās tikai tad, kad weens lihuma ņubjekts lauja noņlehto lihumu, neiņpildija ņolijumus un ņawu peenahkumu atteezibā pret otru ņubjektu, — un eejauzās tikai tad, kad zeetuņchais ņubjekts to uņaizainaja. Waldija laissez faire, laissez passer prinzipi, ziwilo teeņibu prinzipi. Tee iņauga kapitaliņma klehpi un wiņpahrejas ņazenņibas atmosferā. Drudņchainā ņteigā zilweki iņmantoja ņawā labā atņwabinaņchanos no zunņtu un ņeodalo atteezibu pinekleem, ņaitem un iņprosteem, ņihņajeem preeņņhrakņteem un noteikumeem.

Ruhpneezibā un tirdsneezibā konkurenze šaiņēdza wisaugstatās pakahpes un wistihrafās, klašiskas formas. Pat jemkopibā un lopkopibā, zik tahlu tās rajchoja tirgum, eesagās konkurenzes garš. Ušnehmejs stahweja pretim ušnehmejam; tirgotajs — tirgotajam. Katrs par šewi wini mekleja jaunus tirgus, jaunus panehmeenus rajchojchanā, pretšchu iswadajchanā un pirzeju peewahšjchanā. Amatneezibā šazenšiba bij wehl ašafa, wehl straujafa. Amatneezibu špaidija un nahweja manufaktura un fabrika. Winas tirgus bij daudš šchauraks, pirzeju iswehle daudš mašafa, nekā leelruhneezibas iswehle. Leelruhneezibai bij peceetami ari tahlee, aišjuhčas un šwešchee šemju tirgi. Un amatneeku aprindās brihwas šazenšibas prinzipi nostiprinājās tikpat stingri, kā manufakturištu un leeltirgotaju aprindās. Ne amatneeki, ne ruhneeki nezeeta walšts waras eejaušjchanos šawā darbiba. Wini palahwās pašchi šawām špehjam un špehkeem. Walšts waru wini aizinaja talkā tikai pee jaunu šemju-tirgu eekarosjchanas, pee wergu un strahdneeku dumpju apšpeejchanas. Šawā šaimneezijšā darbiba wini gribeja buht glušchi brihwi. Bet šaimneezijšā darbiba ir zilweku galwenā darbiba. Tai zilweks šeedo wiswairaf no šawa laika, energijas un špehjam; wiswairaf pee tās kawejas, par to domā, wiswairaf nowehrojumu un peedšihwojumu tai šmelas. Šaimneezijšā darbiba zilweks ušaug. Tadehl šaimneezijšā darbiba, šchis darbibas weidi, organijazija un panehmeeni atstahj uš zilweku pšchiku, domu gaitu, domašchanas metodi, un ušškateem wisleelako eespaidu. Šawai šaimneezijšai darbibai, pašchi to neapsinotees, zilweki peesškano šawus moralijškos, religiošos, politijškos un teešijškos ušškatus. Wispahrejas konkurenzes laikmeitā politijškas ekonomikas un teešibu šinatnē radās, išauga un nostiprinājās ušškati, ka ne walštij, ne munizipijam, ne ari kautkahdai zitai šozialai korporacijai naw tee-

fibas eejauttees ſabeedribas lozekku ſawſtarpejos lihgumos un atteezibās. Tām jabuht brihwām . . . „liberalām“.

Tikai ſtrahdneeku, kaut gan neorganijetā, bet beejchi ween tomehr kolektiwā, korporatiwā uſſtaſhchanās radija diſonanzes klaſiškā liberarijma ſimfonijā. Lihds ar manu- fakturu un ſabriku attihſtiſchanoš, lihds ar amatneezibas paniſhſchamu radās brihwais, no raſchojchanas lihdsjekteem atſwabinatais proletareetis. Winſch neſa ſabrikantam un leelajam amatneekam ſawu weenigo prezi — darba ſpehku. Strahdneeki grupejās leelajos uſnehmumos. Fabrikas, darb- nizas un manufakturas apweenoja ſtrahdneekus. Un teit nenowehrſchamā kahrtā dſima doma, ka tikai kopigeem ſpeh- keem uſlabojams ſtrahdneeku ſaimneezijkais ſtahwoklis un ſtrahdneeku labā pahrgroſami darba noſazijumi. Beejchi ween ar ſekmem wejela ſtrahdneeku korporazija, wiſi ſab- rikas ſtrahdneeki uſſtaſhās pret ſabrikantu, atſewiſchku per- ſonu. Strahdneeki zentās uſlabot ſawu ſtahwokli un eewest preeſch wiſeem atſewiſchkas ſabrikas ſtrahdneekem weenadus darba noſazijumus kopigeem ſpehkeem un newis katrs par ſewi. Tas bij ſolis uſ kolektiwu lihgumu. Un pirma- jam ſolim logiſki ſekoja tahlafi, ar pirmejo organiſki ſai- ſtiti ſoli. Kolektiwu uſſtaſtees war tikai apweenotas ſa- beedriſkas grupas. Lai waretu apweenotees, wajaga guht eeſpehju ſapulzetees, eeſpehju brihwi pahrrunat (preſe un ſapulzēs) organiſejanās noteikumus un uſdewumus; bei- dſot, wajaga guht teeſibu uſſtaſtees un riſkotees kolektiwu. Tā ſtrahdneeki, ſawa darba un dſihwes apſtahku pamudi- nati, nenowehrſchamā kahrtā nahza pee atſinas par koali- ziju brihwibas nepeezeſchamibu. Ta bij jauna atſina. Wina lauſās wezo teeſiſko normu ſiſtemā.

Bei wezo teeſibu eeſpaids nebij weegli atmetams. Tas walſinaja paſchus ſtrahdneekus. Pat wini beejchi ween uſſtaſhās, kā liberaliſma, walſts neeejautſchchanās pee-

friteji. Strahdneeki, wakardeenas amatneeki un jemneeki, garà wehl dšihwoja šihšjaimneezibas laikmetà. Tajos bij iſweidojušchees winu ſabeedriſki-teeſiſkee uſſkati. Jaunàs ſaimneezikàs un ſabeedriſkàs atteezibas wehl nebij paſpehjuſchas pahrweidot winu ideologiju un tà tad ari wiau teeſiſko atſinu. Ideologija ſawà attihſtiba paſtahwigi atpaleek. Saimneezikà attihſtiba taſlu aiſſteidſas winai preekſchà. Senais amatneeks un jemneeks ſaimneeziki jau kluwis par proletareeti, bet idejiſki, ſawos uſſkatos, ſpreedumos un teekſmès winſch beeſchi ween ir wehl taſ patš wezais amatneeks un jemneeks.*) Schahdos gadijumos ſtrahdneeku uſſtahſchanàs newar buht iſpraſta, aſſiniga, ſiſtematiſka un planweidiga. Winu praſibas ſaiſtas pee atſewiſchkàm parahdibam, ir ſihki konkretas un tadehl nepriņzicipelas, beeſchi pretrunigas, nejaſkanotas. Bet wehſture nolihdſina nejaſkanas un pretrunas. Kad tagad atſkattamees ſtrahdneeku zihnu pirmajos zehleenos, redſam, ka wiſi wini weenas idejas un weenu teekſmju apweenoti. Schi ideja kraſi noſtahjas pret ta laika teeſiſkàm atſinam; wina ſlehpj ſewi modernàs ſozialàs likumdoſšanas prinzipus. Un wiſàs ſchais zihnàs iſpaudàs teekſme organiſatoriſki noſtiperinatees un zihnà ar kapitalu apweenoti pehz eeſpehjas leelakas ſtrahdneeku maſas. Bet to tiſai tagad redſam, aſſinamees un iſprotam. Sawu zihnu ſahkumà ſtrahdneeki neiſprata parahdibu noſihmi un ſaturu. Sawas behrnibas laikmetà neweena ſabeedriſka ſchkira neiſprot ſawus wehſturiſkos uſdewumus un ſawas riħzibas noſihmi. Tadehl ſahkumà zihnai un darbibai truħſt noteiktibas un ſtingribas; naw winai ari deeſin zif daudſ ſekmju. Taſ patš jaſaka par ſtrahdneeku pirmajàm zih-

*) Cf. manu rakſtinu „Kam peeder muħju weſeliba?“ „Arodneeks“, 1911. g. Nr. 30; 469. lap. p.

nam un wīnu iſbihditeem teeſiſeem prinziſeem. Tee neſpehja ahrdit paſtahwofchās normās. Strahdneeku ſpehfi wehl bij pahraf maſi un neorganizeeti. Un pret wineem uſſtahjās jaunības ſpara elektriſeta, energiſka un uſnehmiga iſchira — burſchuafiſja, kura uſtwehra (warbuht ari neapſinigi) ſtrahdneeku iſbihdito prinzipu noſihmi. Un burſchuafiſjas ideologi, juridi, walſtis wihri un ſinatneeki bahrgi noſodija jaunās atſinas un wīnu (kaut ari neapſinigus) iſpaudejus, ſtrahdneeku kuſtibās dalibneekus. Tas nowehrojams it wiſjās walſtis.

Anglijas parlaments 1799. gadā iſdewa liſumu, kurſch noleedja ſtrahdneekēem apweenotees, peedalitees ſtreiſkos un ſolidari uſſtahteos pret uſnehmejeem. Liſuma pawadrafſtā ſtarp zitu ſajits: „Daudſi ſtrahdneeki un algadſchi mehginaja karala walſtis daſchados apgabalos pazelt darba algu un ſaſneegt ari zitus ſawus noſeedſigus mehkrus ar nelikumiſu ſapulſiſchu palihdſibu. Par ſchahdu noſeedſigu riſzibu wineem draudeja loti maſs ſods, kas neſpehja nowehrſt nenormalās parahdības. Tadehſ mehſ nahzām pee pahrleezības, ka jaiſbihda ſtingrafi lihdsjekti pret nelikumīgām apweenibām, lai tahdā kahrtā nahkotnē waretu nowehrſt atſihmetās nenormalības un bahrgaf ſodit liſuma pahrfahpejus.“ 1799. gada liſums apweenoja eepreeſchejos gados iſdotos liſumus, kuri atteezās tīfai uſ atſewiſchku noſaru ſtrahdneekēem. Wīnu papūldinaja 1800. g. liſums. 1817. gada „Sedition Meeting act“ (liſums par dumpigām ſapulzem) noleedja ſapulzes ar wairaf kà 50 dalibneekēem. Tas bij neſaudſīgu repreſīju laikmets. Strahdneekus par mehginajumu kolektiwi paaugſtinat darba algu, ſodija ar ſpaidu darbeem, par maſchinu dragaſchānu ar nahwes ſodu. Beedribu fondus konfiſzeja; beedribu lozefkus areſteja un noteejaja uſ 3 mehņ. zētumā; liſums ſodija pat beedribu

paľalsitajus.*) Ĺifundeweju prinzipielee motiwi bija ņahhdi: streifotaji un beedribas trauzē pilņonu brihwibu, werdsina pilņonu brihwo gribu, warmahzigi eejauzas pilņonu brihwajās atteezibās. Bet taiņni ņhis brihwibas burņhuasija un winas ekonomisti (A. Smits) uņņatija par „tautu bagatibu“ raditajām un wairotajām. Streifotajus un pirmo tredjuniju lozekfus wini nostahdija blakus ņabeedribas fahrtibas un meera trauzetajeem, wasanķeem un laupitajeem.

Tāpat ari Franziĵā. 1789. gada 4. auguņia nakti Satwerņmes Sapulze prinzipā atzehla it wiņas widus laifu korporazijas. 1790. g. 21. auguņtā liķundofchanas eestahde atņina, ka wiņeem Franziĵas pilņoneem ir teeņiba ņapulzetees un apweenotees beedribās. Strahdneeki iņletoja guhtās teeņibas, apweenojās arodneeziņkās beedribās un organiņeja 1790. un 1791. gados streifus, lai pazeltu darba algu. Tas ņabeedeja burņhuasiju. Winas rewoluzionaree liķundeweji steidņa atzelt beedroņchanās brihwibu. ņhapelņē bij ņhi ņola eeroņinatajās. Sawā ņinojumā winņh attehlo burņhuasijas preeņņstahwu uņņkatus. Starp zitu winņh ņinoja: „ . . . Mehņ nedrihņņtam atwehlet atņewiņņku arodu pilņoneem ņapulzetees kaut kaņdu eedomatu kopigu intereņhu wahrdā. Walņti naw tagad korporaziju; paņtahw tiņai atņewiņņku zilweku perņonigas intereņes un ņabeedribas intereņes — wairak itin neņas.“ Tas bij nepahrprotami ņazits. Ĺifundeweji peeņrita. Projekts drihņ ween — jau 1791. gadā — dabuja liķuma ņpehku. Arodneeziņkās beedribas tiņa noleegtas. Ĺifuma pahrkahpejus ņodija ar 6—74 rbl. leelu naudas ņodu. Un repreņijas ilga gadu deņmiteem, lihdņ 19. g. ņ. 60—70 gadeem. Wehlaķee liķumi (1834.,

*) Л. Б. Скаржинскій, членъ Постоян. Бюро Междунар. Сьѣздовъ Соц. Страхованія. Забастовки и рабочія сотоварищества. СПБ. 1905. 172., 173., 1р. р.

1849., 1852. g. g.) naudas šodeem peeweenoja wehl zētuma šodu un polizijas ušraudšibu.

Un likumi atteezās neween uš beedribam, bet ari uš streifeem. Satweršmes Sapulžes peenemtā likuma 4. pants peedraudeja ar naudas šodu ikkatram, kuruš pamudinaja pilšonus kolektivi atteiktees no darba. Streifa eerošinatajeem un waditajeem draudeja 2—5 gadu, streifa dalibneekem 1- 3 mehn. ilgš zētuma šods. Gandrihš glušchi to pašchu atkahrtoja 1849. likums.*) Pat revoluziju laikmetu — war gandrihš jazit: jewiškki revoluziju laikmetu birgeliskee juristi un politiki stingri ušstahjās pret strahdneeku beedribam un strahdneeku kolektivo rihžibu. Wini išbihdija tos pašchus ušfkatus, kuruš šludinaja Anglijas „ruhpneeziškas brihwibas“ peekriteji. Sawus ušfkatus wini eetehrpa šlawenajā ziwilo likumu (Code civil) krahjumā, kuru papiludinaja bahrgais Code pēnal (kriminalo likumu krahjums). Franžijas revoluziju audsetee birgeliskee juristi bij tais domās, ka zilweki špehš noslehgēt lihgumus pehš jawas patikas; nekahda kolektiva wara nedrihkst eerobesshot zilweku brihwās atteezibas, noteikt lihgumu šaturu waj formu. Lihgums ir — brihwu pilšonu brihwās gribas brihws išpaudums. Tā špreeda liberalee juristi. Zi-wilee likumi peelaida tikai weenu eerobesshotjumu: lihgumam jajaškan ar likumeem par šabeedribas kahrību un morales noteikumeem.

Glušchi tās paščas domas atrodamas ari Šreewijaš likumos. 1845. gada šodu likumu 1792. pantā aijrahditš, ka strahdneeku nepadošchanās šabrikantam waj kolektiva atteikšchanās no darba jaušfkata par walstš nošegumu un jājoda šahkot ar areštu lihš katorgai. Šcho likumu walstš adminištrazija leetoja lihš pat 1905. gadam.

*) Поль Луи. Исторія синдикальнаго движенія во Франціи 1789—1906. г.г. Одесса, 1907. г.; 30.—32.; 37.—39. л. р.

Streiku kustības ušpluhdu laikos likumu atgahdinaja ar ņpezieleem zirkulareem (1870., 1871., 1897. gados). 1874. gadā waldiba ijdewa likumu pret strahdn. beedribām: par peederibu pee ņaweenibas, kuras mehrkis radit naidu starp ņaimneekem un strahdneekem waj ušmudināt strahdneekus uš streiku, tas draudeja ar zeetoksni lihds 8 mehn. un pat ar nometinaņšanu Sibirijā, atnemot wainigeem wijas tee- ņibas un preekņchrozibas.

Tā bij it wijur — Kreewijā un Anglijā, Prusijā un Amerikā; starpiba tikai ņodu apmehros. Tadehl nekawesi- mees pee zitu walsu represiju likumeem. Tas naw waja- dsigs, jo likumu pawadrafsti dweņch par weeneem un teem pajcheem motiweem: lihgumam jabuht brihwam.

Un ruhneeki ijmantoja ņawu stahwofli, ijmantoja newis tautas, bet ņawā labā. Lihgumu brihwiba kraha mantas un kapitalus fabrikantu, darbnizu ihpajchneeku un tirgotaju rotās. Uškrahjās pirmee kapitali. Naw eepel- jans pee ņchi laikmeta kawetees. Tas dweņch pretim me- ņchonigu dņinu peluās. Strahdneekus ijmantoja beņ ņehelastibas. Fabrikanti — un tikai wini -- ditteja lihgumu ņaturu. Un wini lihga neween peeauguschus strahdneekas un strahdneezes, bet ari behrnus. „Majchinu attihstiba dewa eepelheju iņleetot behrnu darba ņpehku pla- ņchos apmehros. Nekahda jabeedriņka wara nekontrolēja fabrikanta rihzibu; wini to ijmantoja un peespeeda behrnus weikt nogurdinoņchos darbus breejmigi nehigienischos ap- stahklos . . . Attihstijās ihsta behrnu tirdņneeziba. Fab- rikantu agenti, daņchreiņ ņpezieli starpneeki, apbraukaja draudņchu patwersmes un peewahza behrnus weseleem ba- reem, aishweda uš fabriku rajoneem un iņdalija fabrikanteem. Ja behrni jau eepreekņch nebij apstelleri (stahsta Rydd's), winaus eewectoja uš laiku tumņchos pagrabos. Teit behrnu tirgotajņ rahdija winaus pirzejeem-fabrikanteem. Fabrikanti

lukturu gairnā aplūstoja behrnu lozeklus un augumu. Pehz tam tika nošlehgts lihgums un nabaga newainigos upurus aigahdaja nš fabriku. Fabrikā behrni gluschi at- radās fabrikanta warā. Winus baroja ar rupju un newe- seligu baribu; nodarbinaja winus deenam un naktim; weeni zehlās un gahja darbā, otri likās gulet wehl fildajās zījās. Darbnizu gairš bij smazigs; gairja temperatūra beeschi ween pehščhni pahrmainijās. Gala rezultats — fabriku behrni šlimoja daščdaščhadām šlimibam, šewiščhki ar wehdera tifu.**) Tā attehoja ofizielu komišiju šinojumi behrnu likteni Angli- jas fabrikās (šewiščhki Anglijas ņemelos). Tahdus pat tehlojumus ņakopojis Straščhinskis par zītām walštīm: Franziņā 7—8 gadus wezus behrnus nodarbinaja 14—16 štundas deenā wišu zauru nedelu beš atpuhtas šwehtku- un šwehtdeenās (prof. Moisonē). Un tahlak: Pehšijumi ween- balšigi apleezina, ka wišās Eiropas walštīs darbi ilga beš- gala daudz štundu, kā deenās, tā naktīs; špehteem nepee- mehrotus darbus lika weikt gan ņeweetem, gan behrneem. Strahdneeki rešinjaja, kas ir atpuhta (Pauls Biro).***) „Brihwās“ strahdneezes ņtahwołli Ķr. Engels tehloja ņeko- šcheem wahrdeem: „Fabrikantam peeder jus primae noctis (pirmās nakts teešiba); wiņščh — ņawu strahdneetiščhu mee- ņas un daiktuma ihpaščhneeks. ņeedraudejums atlaišt no darba, špehļ laušt jaunawu pretestibu no 10 gadijumeem 9nos, ja pat no 100 gadijumeem 99nos; strahdneezes wiš- pahr loti ņemu wehtē ņawu newainibu. Ja fabrikants peeteekoščhi leels neleetis, tad fabrika kluhšt par wina hare- mu; zaur to jaunawu liktenis nekluhšt labaks, ka wiši fab- rikanti ņawas teešibas neišmanto. Fabriku attihštibas ņah- kumā, kad fabrikantu wairakums bij neišglihtoti zilweki,

*) В. Я. Желъзновъ. Очерки политической экономіи. 6-ое изд. Москва 1908. г. 718.—720. лар. р.

***) Л. Б. Скаржинскій. Т. р.; 5., 6. лар. р.

fnri nepafina fautribu, itin netas newareja winus peeſpeeft atſazitees no „labeguhſtàm teeſibam“.*)

Strahdneeku alga neſpehja apmeerinat wiſeſementa-
rafàs ſtrahdneeku wajadſibas. „Strahdneekem naw ihpa-
ſchuma; wini pahртеef weenigi no darba algas; bet ta ſpeh
apmeerinat tikai weenas deenas wajadſibas . . . Iſkweenam
ſtrahdneekam, pat labaki atalgoteem, draud truſtums, bada
nahwe, un daudſi pateeſcham nomirſt bada nahwè. Strahd-
neeku dſihwoſki ſlikti eerihſoti, ſlikti eedaliti, ſlikti ſtahwoſki,
beſ wentilazijam, mitri un nehigieniſki. Strahdneeki dſihwo
neleelàs telpàs, pa leelakai dalai wejela gimene „aijgalbà“
(iſtabàs eedalijumà). Iſtabu eerihſojums nabadſigs, truſtſit
pat wiſnepeezeeſchamafàs mebeles. Ari ſtrahdneeku apgehrbš
parafſi ir nepeeteekoſchš, wairafums tehrpjas ſkrandàs.“**)

Žitàs walſtiš nowehrojamas gluſchi lihdſigas parah-
dibas. Kapitaliſti dikteja ſawàm intereſem peeſkanotus
lihgumus, un ſtrahdneeki teem peeweenojàs, lai gan ar winu
wajadſibam un intereſem ſcheem lihgumeem nebij neta ko-
peja. Strahneeks bij brihwš tikai juridiſki, ne ſaktiſki. Un
Kreewijà lihdſ 1861. gadam pat ne juridiſki. Tadehſ teit
wina iſmantojchana bij wehl nejaudſigaka, wehl noiſpeedo-
ſchaka. 1817. gadà Jaroflawas gubernà kahdas auſtweš
ſtrahdneeki ſuhdſeja gubernatoram, ka gadijumà, ja wini
noteiktà laiſkà nepagatawojot uſdoto darbu, pahrwaldneeks
wejelu nedeku neiſneedſot maiſi; eebildumus, ka darbš naw
paweiktš ſlimibas u. t. l. eemeſlu dehl, pahrwaldneeks ne-
eewehrojot. „Pee darba ſanemſchanaš pahrwaldneeks ſit
ſtrahdneekem pa waigeem, dauſa ar ſoku, rauj aij bahr-
daš, bet ſewas un meitas lamà nekihſtreem wahrdeem un
ari ſit pa waigeem un rauj aij mateem; pahrwaldneeks ſoda

*) Ф. Энгельс. Положеніе рабочаго класса въ Англии.
СПБ. 1905. г. 132., 133. lap. p.

*) Fr. Engels's. I. p. 77.—78 lap. p.

gan naudas, gan moku jodeem". Strahdneeki uskaita wiju zeetojcho wahrduš; wiau starpà weens 70 gadu wezš firmgalwis. Suhdsibas beigàs strahdneeki peešimè: „Bet netikween atšihmetee zilweti: wiši mehš zeešcham leelas behdas; muhju dšihwi apgruhtina dāudšee naudas jodi un neezigà alga. Mehš ištijām šawus masoš behrnuš ubagot, lai guhtu wineem ušuru.“ Gubernators atrada, ka šuhdsiba pamatota. Winšch peršonigi norahja šabrikantu. Pehž tam strahdneeki šinoja, ka šahwoflis kluwis družin weeglakš, bet par nahfotni wini baidotees, jo algu ištakšajot to pašču wezo.**) Tas ir weens no dāudšajeeem peemešreem. Un tā bij Aleksandra I. laikā, kad waldiba, štrahdneeku šuhdsibu un nemeeru pamudinata, pateešcham šipri ween ruhpejās par darba apštahku un nošazijumu ušlabošchānu. Wehlašos gadoš strahdneeku liktenis kluwa dāudš launakš. To šino Janščušk, Mikulins, Peškows, Dementjews un dāudši ziti. 70.—80. gadoš strahdneekuš nodarbināja 14—15 un wairak štundu deenā, algu eectureja, waj tās weetā ištneedja šiktus un dahrgus produktus; ušlika naudas šodus; tee beešchi ween pahršneedja eeštrahdato algu; strahdneekuš atlaida no darba pehž palikāš, beš eepreešchejas ušteiktšānas; gulai eerahdija peešwehpuščas un puteklainas darbnizas waj netihras un aufstas kašarmas. Seeweetes nodarbināja pee wišceem darbeem, lihdsigi wišreeešcheem; winaš, organišnā ihpatnibas neeewehroja; neweens neeedomajās dot winai eepšehju ištildit šawus mahtes peenakšmuus. Wlatus peeaugušcheem strahdaja behrni, pat 5—6 gaduš weži; wini strahdaja 11—12 un wairak štundu deenā . . .

Tā bij it wišur, kur ween kapitališkms lauša šew zelu: 1810—1848. gadoš wišās Ćiropas walštis waldija bar-

**) Л. Н. Нисселовичъ. Исторія заводско-фабричнаго заководательства Россійск. Имперіи Часть II. СПБ. 1884. Изд. Минист. финансовъ; 85. лар. р.

bariſta zilweku iſſuhſchana; ta noplizinaja tantu ſpehkuſ (rakſta Pauls Deſchanelſ, konſervators). Un ne tikai Eiropas, bet arī Amerikas valſtis. *) Taħds brihwa lihguma reſultats. Ţrahdijs, ka lihgums brihws tikai weenai puſei — ſaimneeziſki ſtiprakajai. Ţrahdneekam atlika (un atleek) waj nu peekriſt uſnehmeja preekſchlikumam waj to atmest un palikt bej darba; pahrgroſit lihgumu nebij ſtrahdneeku warā. Bet palikt bej darba (jewiſchki, ja naw plaſchu un bagatu organiſaziju) noſihmē palikt bej maijeſ, bej pajumteſ, noſihmē badinat ſewi un behrnus. Gaidit ſtrahdneekſ newareja: eekraht winam nebij eeſpehjamſ. Un wadjajeja padoteeſ uſnehmeja griwai. Sa im neeziſkee apſtaħki laupitaja (un laupa) ſtrahdneeku lihgumeem brihwi noſlehgta lihguma rakſturu. Ţrahdneeku riħziwa pee lihgumu noſlehgſchanaſ ir nebrihwa. Un beejchi ween faktiſko nebrihwibu fabrikanti eeteħpa brihwa lihguma pantos. Kadās brihwi noſlehgts nebrihws lihgums, — „jauſ uhdenſ“. Te buħſ peemehrs iſ Kreewijas ſtrahdneeku un fabrikantu atteezibam pirms 1886. g. likuma: Kadā ſtrahdneeku paraſtitā lihgumā ſazits, ka ſtrahdneekſ ne pee kaħdeem apſtaħkteem nedriħſt atſtaħt darbu pirms lihguma notezeſchanaſ; ja ſcho noteikumu ſtrahdneekſ neiſpilda, winam draud naudaſ ſods (jaemakſā fabrikanta labā diwkaħrtiga alga par wiſu nenokałpotu laiku). Ţa ſtrahdneekſ negrib lihgumu atjaunot, winam par to japasiwo mehneſi pirms lihguma notezeſchanaſ. Ţa ſchiſ noteikums naw ee-weħrōts, ſtrahdneekam janokałpo weħl weenſ mehneſiſ peħz lihguma notezeſchanaſ waj jaſamakſā naudaſ ſods mehneſcha algas leelumā. Bet tai paſchā lihgumā ſazits, ka ſaimneekſ war atlaiſt ſtrahdneeku furā katrā laiķā, arī pirms lihguma notezeſchanaſ; winam jaſamakſā alga tikai par no-

*) Л. Б. Скаржинскій; т. р.; 6., 7. лар. р.

kalpoto laiku. Katrā zītā lihgumā ņazīts: a) ņwehtdeenās un ikfatrā 20. ņwehtku deenā ņtrahdneeki atņwabinati no darba; bet tuhtlit ņeko otrš pants b) kura ņazīts: ņtrahdneekam draud ņods, ja wiņņch neklauņa ņaimneeka aizinajumam ņtrahdat ņwehtku deenās tais gadijumos, kad ņaimneeks to atrod par wajadņigu.*) Teit lihguma ņubjekiu neweenlihdņiba iņpauņņas nepahrprotamā ņpilgtumā. ņaimneezņņkā wara, ne juridņņki-politiņkā, (bet daņchreiņ ari pehd:ņā) padara uņnehmeju par lihguma ņatura weenigo no-teizeju.

Teēja, ruhpneezņņkas brihwibas laikos tee paņņhi likumi, kuri noleedņa ņtrahdneeku organiņazijas un ņtreitus, noleedņa ari uņnehmeju ņaweenibas un lofantus. Bet, uņņwer Anglijas tredjumiņu wehsturneeki Webbi, repreņņņu laikmetā, kad tuhtņtoņņeem ņtrahdneeku zecta koaliziju noleegumu deht, nebij neweena gadijuma, kura par tamlihdņigeem noņeegu-meem buhtu noņodits uņnehmejs.**)

Ari Franziņas likumi attezās uņ ņabrikanteem. Bet zेतuma ņods wineem nedraudēja, pret wineem bij wehrņti tikai naudas ņodi. 1803. gada 22. aprila likums peeddraudeja uņnehmeju beedribam ar 37—1,110 rublu leelu naudas ņodu, ja wiņas patwarigi mehginatu pamafinat darba algu. Par lofauta ņariņņoņņanu draudeja lihdņ 1 mehn. ilgs areņts. Wehlakee likumi naudas ņoda minimumu paaugņtinaja lihdņ 75 ruņ.***)

Bet loti maņ ir ņinu par uņnehmejeem uņliņteem ņodeem; wajadņibas gadijumā uņnehmeji ņapulzejās un peenehma kolektiwus lehnumus; wiņu riņzibu walņts adminiņtrazija reti kad laika pamanija. Un paņņas par ņewi (ne-arod-

*) А. А. Микულიнь. (ņijewas apgabala galwenais ņabr inņpektors). Фабричная инспекция въ Россіи. 1882—1906. 54. lap. p.

***) В. Желъзновъ. Т. p. 625. lap. p.

****) Поль Луи. Т. p. 37., 38. lap. p.

neezīfa rakstura) uzņēmēju organizācijas / nebija nolēgtas ne Anglijā (Staršhīnštis), ne Franziā (P. Lui). Pee šahdeem apstahkeem uzņēmēji wareja rihkotees loti brihwi, resp. patwarīgi. Tas pirmkahrt. Un otrkahrt, kapitalistiskā laikmetā katrs atšewišchs uzņēmējs pats par šewi jau ir špehks; wina atfaribā atrodas wešeli strahdneeku bari. Kapitalisteem weegli atrašt strahdneekus; šewiškti, ja tos jameklē pa weenam. Uzņēmēja preekščā strahdneeks gluschinešpehzigš, jo atšewiščta strahdneeka šai mneezīfais šwars kapitalistiskā šabedribā ir šimt un tuhtstohschahrt majaks par atšewiščta kapitalista šaimneezīfku šwaru. Šaimneezīfkais lihdsšwars rodas tad, kad strahdneeki uštahjas šolidari, kad pret atšewiščtu kapitalistu waj kapitalistu grupu weenotā kopibā nostahjas wiši uzņēmuma waj šinamas darba nošares strahdneeki. Streika gadījumā uš reiži rodas wajadšiba pehž daudšiem strahdneekiem. Tos naw weegli šawahkt. Bet šreiki bija nolēgti. No teem uzņēmējiem newajadšēja baiditees. To nowehrščhanā un išbeigščhanā išpalihdšēja walšts wara. Tadehl newarigs, beššpehzigš un padewigi-paklausigs šahweja strahdneeks wišwareno kapitalistu preekščā. Un kapitalisti išmantoja strahdneekus, noššina wina špehkus, ilgā darbā notrulinaja wina garu un organišmu, ššina tos šlimibās un nahwē. Strahdneeku behrni kluwa nerwoši jau dšihwibas pirmajos gados. Dšeltenā šlimiba hehrnu aprindās palika par wišpahrigu parahdibu; behrni mantoja wina no wezateem. Strahdneeku behrneem loti gauši attihštijās kauli; lihšas kahjas, išleektas muguras bij šastopamas pee strahdneeku behrnu leelatās dalas . . . Nejehdšigajos dšihwes apstahklos attihštijās šchuhpiba. Tas šawukahrt pawairoja šlimibas un bojaja strahdneeku organišmu. Strahdneeku aprindās ir loti maššipru, labi noaugušchu un wešeligu zilweku — wišmaštarp ruhpnēezības strahdneekiem, ktrus nodarbina šlehgtā^s

telpās. Gandriņš viņi nestipri, nedabiski noauguši, wahji, bahli, viņu muskuli neattīstīti, atšķaitot tos, kurus jāpēpuhlē darbā. Gandriņš viņi strahdneeki šlimo ar gremojamu organu šlimibam . . . Viņu organizms nomahjināts: tas nespehj pretotees šlimibam.“ Tikai nedaudsi strahdneeku behrni špehja apmeklet skolu. Bet skolās eeguhtās mahzibas drihš aismiršās. Gariga tumšiba strahdneeku aprindās nebij aprakstama. Anglijas ofizielās anketu komišijas atsedša glušchi netizamas leetas. Kahds 17 gadus wezs puīšis nešinaja zif diwreij diwi; ziti pirmo reisi dširdeja wahrdu Londona. Jautajumam, kas bij Jēsus Kristus, šekoja atbildes; „tas bij Adams“, tas bij apustulis“, un weens 16 gadus wezs puika atbildeja: „šen, šen atpakal, kahdreij tas bija Londonas karalis“. Un jaatsihmē, — wišās skolās waldija preesteri, tizibas mahziba bij pirmā weetā. Tā ta wišmaj to wjadseja pahrsinat. Bet dšihwe bij tik breešg miga, ka išgaisinaja it wišās skolā guhtās šinašchanās. Atpalika fabrikā guhtā išglihtiba — ta bij praktiška, pret burschuasiju wehrsta.*) Tahdi rezultati bija břihwajam lihgumam Anglijā. Tā Engels tehloja strahdneeku dšihwi 19. g. š. pirmajā pušē.

Un par Belgiju Wandewelde raksta: „Wajaga išlasit 1848. gadā publižeto „Anketu par strahdneeku šchīfiras šahwofli“ — tikai tad war šaprašt, lihds kahdai nabadsibai kapitališkā ekšploatazija špehj nowešt strahdneeku šchīfiru, ja ušnehmeju teekšmi pamašnot darba algu un pagarinat darba laiku neerobescho likumdeweja wara un strahdneeku kolektiwā uštahšchanās.“ Behrnu kalpinašchana bij šašneeguši tahdu pat šahwofli, kā Anglijā 19. g. š. pirmajā zeturfšni. Ofizielā anketa šchahdeem wahrdeem raksturo Belgijas strahdneeku dšihwi: „Nabadsiba, weseligas un wjadšigās

*) Fr. Engels. I. p. 98.—101., 104., 106., 107. Iapp.

barības trūkums, šķīti dšihwofki, netihriba, higienas noteikumu neīstinašana un necewehrojšana, dažādi ruhpēsti — viņš tas bojāja strahdneeku wejelību un šaišīnāja viņu muhšchu.“ Aijjargu lihdsjekus pašina tikai retās fabrikās;*) wejelos apgabalos algu īmākfāja tikai prezēs (truck-system), un fabrikanti īmantoja strahdneekus neween kā darba spēkfa pahrdewejus, bet ari kā patehretajus: prezēs bij šķīftas un dahrgas. Algu naudā strahdneeki nedabuja redset.

Tahdā pat štahwofli nošlihdeja wahžu strahdneeki (Wurms). Wahzijas audeju liktenis špilgti attehlots Hauptmana „Audejos“. Tahds bij it viņu strahdneeku štahwoflis kapitalījma pirmajos laifmetos. Kreewijas eekšchleetu ministrs Goremfins padomē, kurai wajadseja špreest par fabriku strahdneeku darba laika šaišīnāšanai, starp zitu, šazija: „Daščās fabrikās strahdneekus nodarbina pahrat ilgi, strahdneeki dšihwo šķīftos dšihwofkos, viņu barība jemās algas dehl nepeeteekofča; behrnu ījglihtofčanaī naw školu, šlimības gadījumos strahdneekem truhšt ahršta palihdšības“.***) Un pirmajā fabriku ahrštu kongrešā Šīmnennijs peerahdija, ka Kreewijā 54% no fabriku strahdneeku behrneem nomiršt pirmajos trijos dšihwības gados (jemneeku behrni — 39%). Šehž wina nowehrojumeem strahdneeku 9 gadus wezee behrni zaurmehrā par 2 zent. majafi, par 1,07 kilo weeglafi, nekā jemneeku behrni; un krukščhu apmehrs majafs par 2,97 zent. To pašchu apleezina kara klaufību komišiju nowehrojumi: strahdneeki

*) Эмиль Вандервельдъ. Положеніе рабочаго класса въ Бельгii. СПб. 28. 29. Iapp.

**) Матеріалы по изданію закона 2. iюня 1897. года объ ограниченіи и распредѣленіи рабочаго времени въ заведеніяхъ фабрично-заводской промышленности. Изд. Мин. Фин. СПб 1905: 97. Iapp.

ir majasi un ņchaurafam fruhim, nekà ņemneeki*) nekà zitu ņchiru lozekli.

Brihwais lihgums jahka apdraudet birgeliskàs walsŭs pamatus. Armijas rekrutejàs no strahdneeku aprindu lozekkeem. Bet strahdneeku weņelibas ņtahwoklis, wingriba, ņtiprums un iņturiba ņtrauji ween pamaņinajàs; nelectojamo rekruschu ņfaits ruhpneezibas rajonos peeauga uņkrihtoschà kahrtà. Slimibas un epidemijas, kuras perinajàs strahdneeku eezirknos, beeschi ween pahņiroja ari bagato eezirknos un apdraudeja dņihwes lutekku weņelibu. Draudoņchajàm parahdibam wajadņeja peegreest wehribu; tas bij pajchu walsŭs un ņabeedribas warenò intereņes. Neečajukņchanàs prinzipus wajadņeja atmeņt; wismaņ klasifiki tihros prinzipus.

Uņ to pamudinaja ari ņtrahdneeku kustiiba. Ta peeauga, neņkatotees uņ bargajeem likumeem un nemitigàm repreņijam. Arween noteiktatàs kluwa strahdneeku praņibas; ņlepenàs un neregistretàs beedribas kluwa ņpehzigakas un darbigakas. Zihna pret likumeem, kura noleedņa beedroņchanàs, wahrda, ņtreika u. t. t. teesibas, — peeauga, kluwa ņsistematisakata, organisetakata, prinzipielakata. Tahda bij tņcharistiŭtu zihna Anglijà, strahdneeku zihna Belgijà (50.—70. gados), Franzijà (30.—60. gados), Wahzijà (60.—70. gados), Kreewijà (1870.—1900. gados) u. z.

Strahdneeku kustiiba un neņaudņigas ekņploatazijas radità strahdneeku meesigà un garigà panihņchana peespeeda walsŭs waru atmeņt neečajukņchanàs prinzipus un eerobeschtò kapitalistu teekņmes lihds pehdejam ņsmantot nolihgtos strahdneekus. Walsŭs wara uņstahdija par ņawu uņdewumu kapitalistu ņchekiras labà upuret atņewiņchu kapitali-

*) Труды I. всеросс. съезда фабричныхъ врачей и представителей фаб.-заводск. промышленности. Т. II. Москва. 1910. 388.—390. lapp.

talistu interesēs. Walsis wara uſstahjās kà tahtredſiga, kà apſiniga, kà ſapratiga burschuafijas wajadſibu aiſſtahwe. Wina uſstahjās pret weenas deenas ſaimneekēem. Kapitaliſtiſkās ſabeedribas pamatu labà walsis wara upureja daſchus ſihkumus, kuri bij gan nepeezeeſchami atſewiſchkeem kapitaliſteem waj kapitaliſtu atſewiſchkām grupam, bet ne wiſai kapitaliſtu ſchkirai. Schee „ſihkumi“ — ſtreiku, beedribu, ſapultſchu un tà tahtak noleegumi — beeſchi ween bij kapitaliſtu ſchkirai pat kaitigi, jo paaſinaja ſadurimes un pawairoja uſnehmumu nedroſchibu. Tadehl ſapratigakee, inteligentakee un uſnehmigakee kapitaliſti paſchi eeteiza likumdewejeem un adminiſtrazijai atmeſt repreſiju politiſku un eejauktees darba un kapitala preeſchſtahwu atteezibās. Tà bij ari ſreewijā 80-108 gadoš.*) Polijas un Peterburgas fabrikanti bij tee, kuri kraſi noſtahjās pret Maſkawas patriarhalajeem fabrikanteem un pamudinaja miniſtrus un daſchadās augtās padomes paſteigtees ar ſtrahdneeku likumdoſchānu. Polijas un Peterburgas fabrikanti bij jau mahzijuſchees ſapraſt ſtrahdneeku uſſtahdito praſibu nepeezeeſchamibu. Daudſas ſtrahdneeku praſibas wina uſnehmumos bij jau eewetas. Un tagad bij no ſwara, lai taſdi pat noteikumi (naſts darba eerobeschojumi, behrnu un ſeeweeſchu ſaudſeſchana) tiktu eeweta it wiſoſ ruhpnēezibas apgabaloš. Polijas un Peterburgas kapitaliſtu nodoms bij — ijaſrdit tās preeſchrozibas, kuras guwa maſkaweeſchi, iſleetodami behrnu un ſeeweeſchu darba ſpehku; wina nodoms bij — padaarit konkurenzes apſtahlkuš wiſeem fabrikanteem weenlihdſiguš. Konkurenzes interesēs (un ſtrahdn. kuſtiba) uſbihdija Polijas un Peterburgas kapitaliſtus uſ ſtrahdneeku likumdoſchanas zeta.

*) „Воспоминания И. И. Янжула (пирмà fabritu inſpektora un ofizielo ſtrahdn. jautajuma iſſpreeſchānai ſaſaukto komiſſiju lozeka preeſhmes) о пережитомъ и видѣнномъ въ 1864—1909 гг.“ СПБ, 1910. Вып. II.

Duht, ſchee trihs faktori — ſtrahdneeku kuſtiba, ſtrahdneeku poſts (kurſch kkuwa par wiſas ſabeedribas poſtu un apdraudeja winas pamatus) un kapitaliſtu ſawſtarpejā konkurenze (kurai daſchfahrt, peemehram, Anglija, peeweenojās fabrikantu un ſemes ihpaſchneeku konkurenze) — bij moder-nās ſozialās likumdoſchanas galwenee r a d i t a j i.

II.

Senais prinzijs bij lauſts, bet newis iſnihzinats. Burſchuafiſkās walſts likumdeweji newis labprahtigi, bet apſtahku ſpeesti, pret ſawu gribu, kchrās pee ſozialās likumdoſchanas. Ar tās palihdſibu wini gribeja nowehrſt jenās ſiſtemas truhkumus, peeſkanot to jaunām parahdibam. Wini atſtahja neaijſfahrtus wezās ſiſtemas pamatus; wirs teem wini wehlejās zelt ari likumdoſchanas jaunās „peebuhwes“. Walſts waras preeſchſtahwji motiweja ſawu cejauſchchanos darba un kapitala atteezibās ar aiſrahdiju-meem, ka ne wiſeem lihguma ſubjekteem ir patſtahwiga griba un ipehjas aiſſtahwet ſawas interejes pee lihguma noſlehgſchanas un ka pirkfahrt un galwenām fahrtam tas atteezinamas uſ ſ t r a h d n e e k e e m = b e h r n e e m. Scho eebildumu attaiſnoja ari nowehrojumi: behrni zeeta wiſwairaf, wina darba noſajjumi un apſtahkſi bij wiſtaunafee. Un beidjot, aiſſtahwet un ſaudſet behrnus bij walſts waras — mantigo iſchiru organiſazijas — teeſchās intereſes: ſtipri, weſeligi behrni — labi, noderigi rekruiſchi un kareiwji. Tā labi jo labi, weens eebildums peeſſahwās otram un attaiſnoja ſchāi jautajumā walſts waras uſſtahſchanos pret neeejauſchchanās prinzipu. Atſewiſchku kapitaliſtu proteſti atſlahba un norima. Parahdijās pirmee ſozialee likumi — likumi par behrnu nodarbinaſchānu fabrikās un raktuwēs.

1802. gadā Anglijas parlaments peenehma pirmo

īšahdu likumu „Moral and health act“ (likums par tiku-
mību un veselību). Likumu attezināja tikai uš draudšhu
patveršmju audšekneem (lihdš 16 g. wezumam), kurus no-
darbināja kokvilnas un vilnas fabrikanti. Behrnus driht-
steja nodarbinat ne wairak kà 12 st. deenà, starp 6 rih-
tā un 9 waf. Fabrikantam wjadseja laist winus ikdeenās
ari 4 stundas školā, ruhpetees par to, lai behrneem buhtu
tihra wela, un telpās tihrs gaišs. Likuma īspildīšhanu
wjadseja ušraudšit meerteēšnešheem — beēšhi ween teem
pašheem fabrikanteem. Šau tas masināja un pat īnihzi-
nāja likuma nošihmi. Ruhpneezibas tahlakā attihstiba wehl
wairak to īšgaīšināja. Ap fabrikam ījanga pilšehtas; tur
grupejās daudšās truhzigas ģimenes. Un fabrikanti wairs
negreejās pehz behrneem pee patweršmem, bet pee pašheem
wezakeem. Un wezaki „brihwprahtigi“ ūhtija šawus behr-
nus fabrikantu kalpibā. Uš īšahdeem behrneem likums
neatteezās. 1819. g. waldbiba atjaunoja likumu, attezināja
to uš wišeem behrneem un noleedša nodarbinat behrnus
jaunakus par 9 gadeem.

To pašhu darija ari zitas walstis. 1815. g. Fran-
zijas likumdeweji noleedša nodarbinat kalnraktuwēs behrnus
jaunakus par 10 gadeem (likums atteezās ari uš Belgiju
un Holandi); tai pašhā gadā Zūriehes likumdeweji noleedša
nodarbinat jaunakus par 9 gadeem; tāpat ari Prūsijā 1839.
gadā; Ungarijā 1840. g. — jaunakus par 12 gadeem;
(Austrijā īšahdi likumi-padoomi pastahweja jau no 1787. g.);
Franzijā 1841. g. — jaunakus par 8 gadeem u. t. t.
XIX. g. šimt. beigās it wišās walstis pastahweja likumi par
behrnu aīšjardšibu un behrnu darba laika eerobešhošhanu. *)

*) Ф. И. Карповъ. Инспекція труда и охрана рабочихъ
на Западъ. Часть I. — фактическая. СПб. 1905.; 28. lapp. —
Galwenām fahrtam īš īšis grahmatinās šmelu šinas par štrahdneeku
likumeem. Šur leetoti ziti awoti, tur tas šewiškī atšihmets.

Reewijâ atšewiſchki noteikumi par behrnu nodarbinajšanu tika iſdoti jau 1803. gadâ; tee nepeelaida fabriku darbâ jaunafus par 10 gadeem.*) 1845. gada 7. auguſta likums (kurſch ſekoja kaſdas Maſtkawas apfahrtnes fokwilnas wehrptuwes ſtrahdneeku nemeereem) noleedſa nodarbinat behrnus jaunafus par 12 gadeem. Bet ſchos likumus neweens ne- iſpildija; neweens wina iſpildijšanu neuſraudſija; ſods par wina neiſpildijšanu ari nedraudeja. Schoſ truhkumus mehginaja iſlabot 1882. gada 1. juniſa likums: ari tas noleedſa nodarbinat behrnus, jaunafus par 12 gadeem; 12—15 gadus wezos behrnus likums atlahwa kalpinat tikai 8 ſt. deenâ; naſtis, no 9 wakarâ lihds ſ rihtâ, tâ ari ſwehtdeenâs un augſtâs ſwehtku deenâs darbi tifa noleegti. Fabrikanteem wajaſdeja dot behrneem eeſpehju apmeklet ſto- las. Likuma iſpildijšanai ſekoja ihpaſcha tam noluhkam eezelta inſpekzija. Par likuma neiſpildijšanu fabrikanteem draudeja lihds 100 rbl. leels naudas ſods waj ne ilgaks par 1 mehneſi zetuma ſods.**)

Bet wiſos pirmajos likumos nowehrojama likumdeweju bailiba, nenoteiktiba, ſwahrstijſchanâs ſtarp neeejauſchjanos un eejauſchjanos. Likumecem bij peemetinati iſnehmumi un papildinajumi, kuri iſgaiſinaja galweno noteikumu noſihmi un dewa fabrikanteem apeet likumus. Tâ gandrihſ it wiſi pirmee likumi atteezâs uſ leelajâm fabrikam un raktuwem, waj pat tikai uſ atšewiſchkam darba noſarem (metals, kaln- waj teſtilruhpnecziibu). Un aiſſardſiba ſihmejâs tikai uſ gluſchi jauneem behrneem; newareja nodarbinat jaunafus par 8—12 gadeem. Wezakos behrnus (ari 9 g. wezus!)

*) Л. Н. Нисселовичъ. Т. р. 58., 59. lapp.; to paſchu atſihmê Pawils Lui jawâ grahmata „Strahdneeki un walſis“; pehž freewu tulf. 211. lapp.

**) С. А. Тютрюмовъ. Фабричное законодательство въ Россii. Москва. 1908. 12., 23., 24., 26., 27. lapp.

joprojam wareja nodarbinat 13—14 st. deenâ. Daschâs walstis (peem. Anglijâ) likums aišfargaja tikai bahrenus, patveršmju audšeknus. Ja wezafi labprahstigi (pehz Anglijas 1802. g. likuma) nodewa šawus behrnus fabrikantu rihzibâ, tad walstis administracijai nebija teesibas eejauttees lihguma noslehgschanâ: pehz likumdeweju prahtojumeem, lihgums šchajos gadījumos ir brijwi noslehgts. Weens lihguma subjekts (behrns) pee lihguma noslehgschanas gan nepeedalijâs; bet peedalijâs tatschu wina likumigee aišbildni — wezafi. Un likumdewejeem ar to peetifa.

Bet pat šcho neezigo likumu išpildišchanu walstis waras preekschstahwi loti mas ušfraudsija. Sewiſchki ušraugu organi ſchim noluhkam tika eewesti nedaudšâs walstis. Pa leelakai daikai likuma išpildišchanu ušfraudsija polizija waj meerteesneſchi, waj ari neweens neušfraudsija (Kreewijas 1845. g. likums). Sodi par likuma neišpildišchanu bij loti neezigi; newareja fabrikantus peešpeešt ecwehrot likuma noteikumus. Un daschi noteikumi (ari Kreewijas 1845. gada likums) nemas nelihdſinajâs parasteem likumeem, bet gait platoniškeem padomeem; par winau neišpildišchanu nedraudēja šods.

Sewiſchki ſpilgti wiſi atſihmetee truškumi išpandâs to walstu likumos, kuras pirmâs kehrâs pee ſtrahdneeku likumdoſchanas, peem., Anglijas, Franziyas, Belgijas, Holandes un Kreewijas likumos. Teit likumdeweji wišwairak atradâs (warbuht paſcheem neapſinotees) ſem Ud. Smita mahzibu eešpaيدا. Keeejautſchanâs prinzipi ſaištija likumdeweju rokas. Turpretim walstis, kuras pee ſtrahdneeku likumdoſchanas kehrâs XIX. g. ſimtena pehdejâ zeturfni, bij jau mahzijuſchâs ſaprašt ſtrahdneeku kuštibas lomu un ſtrahdneeku praſibu noſihmi. Winas ſaprata, ka peekahpſchanâs nepeezeeſchama, ka frašem ſtrahdneekus apmeerinat newar un tadehl droſchafi un noteiktati kehrâs pee wezo

prinzipu iislabošanas. Sem to pašu spēku eespaida pee teem pašēem šlehdjeeneem wehlatos gados nahza ari wezakās Kapitaliiskās walstis. Strahdneeku posts nemitejās, strahdneeku kustiba nenorima. Wina kluwa apsinigata un planweidigata. Anglijas strahdneeki 1802.—1840. gados apsinigi uistahjās par strahdneeku jautajuma nokahrtoššanu likumdošanas zelā. Streiku kustiba tapa ar katru deenu dšihwata. Strahdneeki gan peeprafija algas paaugstināšanai, gan uistahjās pret algas pašeminaššanu, gan pret streiklauscheem, gan mašchinam. Daščās weetās streiki iiswehrtās ašās, atklastās šaduršmēs ar walstis administracijū. 1834. g. strahdneeki peedalijās zihnās pret monarkiju, par republiku; 1842. g. Mantschestras wišpahrigā streikā strahdneeki uistahjās neween pret fabrikanteem, bet ari pret pastahwošcheem reprešiju likumeem.*) Reprešijas nešpehja nošlahpet strahdneeku kustibu; winas newareja iiskaust ari šlepenās organizijas. Tāpat ari Frauuzijā. XIX. g. š. 30—50-tos gados reprešijas teit bija neaprakstamas. Bet taijni šchajos gados strahdneeku kustiba peeanga un šlepeno organizaciju škaitš wairojās. Strahdneeki neeweheroja likuma bargos noteikumus. Tos neeweheroja ari Belgijas strahdneeki, uš kureem ari atteezās Franzijas kriminalo likumu krahjuma 415. un 416. §§. XIX. g. š. pirmā pušē tos gan nebij eemešla leetot; ruhpnēeziba wehl bij maš atihštita; streiki bij reta parahdiba. Bet lihds ar ruhpnēezibas attihštibu apstahkli grosijās. 50-tos gados nodibinajās pirmās plāščatās Belgijas strahdneeku beedribas. Peeanda ari streiku kustiba. 1857. gadā streikvoja wiši Gēntas ruhpnēezibas rajona wehrptuwju un austuwju strahdneeki un strahdneezēs. Belgijas teešnešchi atzerejās peemir=

*) Ф. Ангельс. Т. p. 183. 184. lap. p.

stos likumus, un šods šeĶoja šodam, weens bargaks par otu. Un tomehr strahdneeku beedribas turpinaja attihstitees; nodibinajās weenado arodu beedribu federazijas. 1850.—1870. gados Belgijas strahdneeki iſleetoja wiĶu ſawu energiju, lai peegreestu likumdeweĶu uĶmanibu strahdneeku jautajumam un lai peespeestu winus atmeſt bargos pret strahdneekem wehrstos likumus.*)

Ari meetpilſoniſtajā WaĶzijā 60-to gadu ſahĶumā no wehrojamas patſtahwigas strahdneeku kuſtibas pitmās ſihmes. WaĶzijas strahdneeki ſahĶa pamaſam atſtaht birge-liſkas organiſazijas, dibinaja ſawas iĶglihtibas beedribas (ſal. A. Bebeļa memuarus) un zentās patſtahwigi peedelitees walſts politiſkā dſihwē.**)

Peecauga strahdneeku kuſtiba pat Kreewijā. Ari teit 1870.—90. g.g. ſtreiku kuſtiba ſkuwa ſiſtematiſka un noſtiprinajās strahdneeku ſĶepenās organiſazijas.

Un strahdneeku kuſtibā peedalijās neween wiĶreeciĶi, bet ari ſeeweetes. Winas uſſtahdija weſelu wirkni ſawu iĶpatneĶu praſibu, lai aiſſargatu ſewi un ſawus behrnus no galigas paniĶſchanas. XIX. g. ſ. 60-to gadu beigās daudjās beedribās dſihwu dalibu nehma ari strahdneezes (Zaſſijā). ApsiniĶee strahdneeki un wiĶu preeſchſtahwji praſija ſeeweetes nodarbinaſchanas eerobeſchoĶchanu, naſts darbu atzeliſchanu, noleegiſchanu kaſpinat strahdneezes iĶſi pirms un peĶz dſemdeschanas. Noteikti ſchis praſibas formuleja Internazionala Londonas konſerENZE (1865. g.) un Genſes kongreſs (1866. gadā). Winām peeweenojās WaĶzijas strahdneeku iĶglihtibas beedribas, Anglijas strahdneeku tredjunijas, Franziijas ſindifati un tā

*) Э, Вандервельдъ. Т. р. 33., 34. I. р.

**) Ф. Мерингъ. Исторія Германской соц.-дем. Томъ III. Москва, 1906. 252., 253. lap. р.

tahtlaf. *) Ari Krecwijas strahdneezes (paschas to nemas neapsinadamās) stiprinaja strahdneetšchu starptautiško kustību. Polijas 80-to gadu streikūs beejši ween eerošinaja ņeeweetes.**) Ari Maškawas ruhpn. rajonā wisbeejšafi (80-tos gados) streikoja fabrikas, kurās nodarbinaja ņeeweetes un behrnus.

Un walsts waras preekštahweem wajasēja ņpert tahtlafus ņolus ņozialā likumdošanā; wehl tahtlaf aishwirtstees no neejanņšchanās prinziņeem. Teef papildinati, iņlaboti un paplaņšinati likumi par behrnu nodarbināņšanu. Aishleegumu nodarbinat atteezinaja ari uņ 12—16 g. wezeem behrneem; behrnu darba laiks tika ņaishņinats lihds 8 un 6 st. deenā; nafts darbs eerobeņšots waj noleegt. Un blafus likumeem par behrnu aishardsibu nostahjās jauni likumi, kuruš atteezinaja uņ pusaudņcheem un ņeeweetes m. Ari wini neejot ņpehjigi brihwu rikskoteles un uņstahtees pee lihgumu noņlehgņšanas. Tā ņpreeda walsts juristi, kuri gribeja ari tahtlafos ņozialās likumdošanas aktus peeņkanot wezajeem prinziņeem.

1842. gadā Anglijas likumdeweji noleedņa ņeeweetes nodarbinat raktuwēs; 1844. gadā ņeeweetes aishardsibu atteezinaja ari uņ fabrikam. Anglijā ņeeweetes war tift nodarbinatas tikai 60 st. nedelā. Nafts darbi noleegti. Lihdsigi likumi eeweņti: Schweizē — 1877. gadā; Wahzijā — 1878. g. (papild. 1891. g.); Austraizijā — 1884. g. (papild. — 1885. g.); Ungarijā — 1884. g.; Krecwijā — 1885. g.; ņolandē u. Belgijā — 1889. g.; Portugālē — 1891. g.; Franzijā — 1892. g.; Norwegijā — 1892. g.; Sweedrijā u. Spanijā — 1900. g.; Danijā — 1901. g.; Italizijā — 1902. g. Walsts wara it wiņur, ahtraf waj wehlaf, eejauzās darba un ņapitala atteezibās un pirmahrt tur, kur

*) Клара Цеткинъ. Начало женскаго рабочаго движенія въ Германіи. СПБ. 1908. 4.—6. лар. р.

**) Р. А. Тютрюмовъ. Т. р. 22. лар. р.

„pastahwoŝcho atteezibu truŝkumi radija ŝewiŝki aŝaŝ ŝa-
durŝmes ŝarp ŝtrahdneekem un ŝaimneekem un kur eejaut-
ŝchanàŝ wiŝwairaf bij nepeezeekama — ŝeweeŝchu, puŝ-
audŝchu un behrnu darba apŝtaŝku nokahrtoŝchanà. Tà
ŝinoja ŝeiŝaram bij. ŝinantschu miniŝtriŝ Witte (1896. g.
6. dez.).*)

Bet ŝahajoŝ likumoŝ, tàpat kà likumoŝ par behrnu
nodarbinaŝchanu, nowehrojama ta pati parahdiba: pirmee
likumi daudŝ nepilnigaki par wehlaŝ ijdoteem likumeem;
tadehŝ toŝ paŝtaŝwigi wajadŝeja labot. Un wiŝur noweh-
rojama likumdeweju twarŝtiŝchanàŝ gar wezeem prinzipecem.
Bet, fant gan wezàŝ teorijaŝ garŝ wehŝ ŝtipri bij jajuŝtamaŝ
likumdeweju eeŝtaŝdeŝ, wezà praktika bij jau aŝtaŝta, wiŝ-
maŝ wezaŝkàŝ kapitaliŝtiŝkàŝ walŝtiŝ. Likumdeweji arween
wairaf, arween beeŝŝaf un noteiŝtaŝ eejauzàŝ darba un ka-
pitala atteezibaŝ. Gan tai paŝchà laiŝkà, kad parahdijaŝ
pirmee likumi par ŝeweeŝeŝ nodarbinaŝchanu fabrikaŝ, gan
ari druŝku wehlaŝ, waj pat lihdi ar likumeem par behrnu
nodarbinaŝchanu (walŝtiŝ, kuraŝ atteeziŝgoŝ likumuŝ eeweda
XIX. g. ŝ. pehdeja zeturfŝni) — likumdeweju eeŝtaŝdeŝ or-
ganiŝeja ŝewiŝŝku adminiŝtraziŝu, kuraŝi wajadŝeja uŝraudŝit
ŝtrahdneeku likumu iŝpildiŝchanu un neiŝpilditajuŝ ŝodit waj
nu adminiŝtratiwaŝ kaŝrtà, waj ŝauŝt pee atbildibaŝ teeŝaŝ
preeŝŝchà. Fabrikaŝ inŝpekziŝijaŝ eeweŝchana bij
jauŝnŝ, leeŝ ŝoliŝ uŝ preeŝŝchu ŝozialà likumdoŝchana. Ang-
lija ŝpehra wiau pima. 1833. gadaŝ wina organiŝeja in-
ŝpekziŝiju, kuraŝ uŝdewumŝ bij uŝraudŝit behrnu nodarbina-
ŝchanu. 1847. gadaŝ inŝpektoru ŝtaŝtiŝ tika pawairotiŝ, un
wineem wajadŝeja ŝekot ari to likumu iŝpildiŝchanai, kuraŝ
atteezàŝ uŝ ŝeweeŝtem un puŝaudŝcheem. Pamaŝam ari
zitaŝ walŝtiŝ organiŝeja fabriku inŝpekziŝiju: Daniŝa — 1873.

*) Материалы по изд. закона 2 июля 1897 г.; 86. лар. р.

g.; Franziija — 1874. g.; Schmeize — 1877. g.; Wahzija — 1878. g.; Kreewija — 1882. g. (wehlatos gados, 1886., 1894., 1897. g.g. inspektoru skaitu pawayroja un ufdewumus paplaschinaja); Austrija — 1883. g.; Ungarija — 1884. g.; Italija — 1886. g.; Belgija — 1888.—1894. g.g.; Holande — 1889. g. un ta tahtak. Tagad fabriku inspekziija darbojas it wifas walstis.

Inspekziijas darbiba bij grehta un atbildiga. Inspektori — reals peerahdijums, ka „neeejaukschanas“ laikmets nogrimis pagahtnes juhra. Fabrikanti peedsihwoja daudz nepatishkamu mirklu. Teeschi, reali wineem wajasheja jajust, ka ir kahda wara (kaut ari winu pashu schkiras organijeta wara), kura eejauzas winu un strahdneeku sawstarpejas atteezibas un lihgumos. Un fabrikanti nespehja meerigi noskatitees inspekziijas darbiba. Wini nebij peeraduschi, ka „shweiskas personas“ eejauzas winu darishchanas. It wifur inspektoreem wajasheja pahrwaret fabrikantu pretestibu, uspuhtibu, wiltigi samestus sprostus un atsegt likumigas segas noslehtas nelikumibas. Fabrikanteem ispalihdheja gan likuma nepilnibas (peem. Anglija pehz 1833. g. likuma behrnu wezumu wehrteja pehz ahreja ishkata), gan ari teeju eestahdes (fabrikantus shhdheja teesas, kuras beeschi ween winus attaisnoja). Ari walsts administracija skatijas us fabrikantu nelikumibam zaur pirksteem, sehwischi tajos laikmetos, kad aprima strahdneeku kustiba. Ta, peem., 1848. gada Anglijas waldiba eeteiza inspektoreem „neturetees pee likuma burta“. Dausi inspektori padewas rikojumam.*) Tikai strahdneeku kustiba eewirsiija inspekziijas organizaziju un darbibu pareijas ffeedes.

Tapat pret inspekziiju winas darbibas shakuma isturejas ari zitās walstis. Bet wismairak shshehrtshku winai

*) В. Желѣзновъ. Т. р. 723.—725., 827. lap.

bij japahrwar Kreewijā. Fabrikanti neusklaūšija winas aīsrāhdijumus, mehginaja atpirktees kufuleem, mēlja par wīnu daščadus neekus prešē, apmeloja inspektoros pee administrāzijas, greešās ar melīgām šuhdsibam pee ministrijas. Wīs tas apgruhtinaja pirmo inspektoru, teeščam idealu zilwefu, darbibu. Tam peeweenojās daudžee inspekcijas organizācijas truhkumi, statistiško sinu nepilnibas, jatišmes lihdsjektu truhkums un, beidsot, waldibas newehliģā isturesčanās pret jaunradito administrāciju. Tif ilgi, kamehr finantšču ministrijas preeščagalā stahweja inteligentais un eiropejišti iģlihtotais N. Bunge, inspekcijas stahwoklis bij apmeerinoščs; fabrikantu eebildumus un šuhdsibas maš eewehroja. Bet 1887. gadā Bunges weetā nostahjās Wiščnegradščis, kura širniģā wehlesčanās bij — nodot inspekciju eesčhleetu ministrijai. Un inspekcija šaudeja šawu šimpatiško nofrāšu; pirmee inspektori aiģahja; wīnu weetās šapluhda karjerišt-eerehdai.*) Un inspektori išwehrtās par fabriku meħanikeem (1894. g.) un gandrihš waj šakusa ar fabriku poliziju (1897.—1903. gados). Beešči ween inspekcijas riħzibā nebij ne wajadšigo lihdsjektu, ne zilwefu, wīnai nebij pat wajadšigās autoritates un pilnwaras. Un interejanti, ka Kreewijā, tāpat kā Anglijā, beešči ween inspektoreem wajadšeja nosklaūšitees waldibas aīsrāhdijumos „neturetees pee likuma burta“ (peem., finantšču ministra 1894. g. 11. jun. zirkularā).**) Zitās waltis inspekcija pahrdsihwoja lihdsiģus laifmetus.

Truhkumu un nepilnibu bij daudž. Wīšus atteħlot

*) Воспоминания И. И. Янжула. Т. р. 175., 176., 180., 187. лар. р.

**) Наказъ чинамъ фабр. инспекции изд. 9 февр. 1900 г.: ж. асі Сборникъ узаконеній, правилъ и распоряженій по дѣламъ, касающимся фабричн. инспекции. Изд. офиціальное. Вып. I. СПб. 1898 г.

teit naw eespehjams. Naw ari mans noluhks to teit darit. Un nefkatotees uj wijssem truhkumeem, soziales lifumi to- mehr nowehrja daudjus fabrikas kaunumus, isglahba strahd- neeku jauno paudsi no galigas panihkšanas. Strahd- neeku zihnas lausa neeejaukšanas prinzipus. Jaunās tee- ņiškās atfinas pulzinaja ap ņewi arween leelaku peefriteju ņkaitu. Pamasitem tuwinajās ņhim atfinam ari walņts wara, wiņmaj ņawas soziales politikas praktikā. Pehz ilgām zihnam, daudseem upureem un gruhtibam strahdnee- keem iņdewās iszihnit ari beedroņchanās teeņibas. Nelihdņeja represijas, nelihdņeja bahgee ņodi. Beedribas strahdneekem wajadņigas; kolektiva rihziba nepeezeeņhama. Legalu beedribu nebij; radās un nostiprinajās ņlepenas beedribas. Atklahta, lifumiga darbiba nebij eespehjama,— attihņtijās ņaņwehrneeziska, teroristiska, neņistematiska darbiba. Winas ņekas atņewiņkņkos gadijumos bij wehl nepatihkama- ras un launakas kapitaliņteem, nekā legalu beedribu legalas darbibas ņekas. To beidņot ņaprata lifumdewei. Anglijas parlaments jau 1824. gadā dewa strahdneekem beedroņcha- nās teeņibas. Likums tikai aiņleedja draudeem peeņpeest strahdneekus ņtahtees beedribās, waj (draudeem peeņpeest) rihkotees ņolidari ar strahdneeku wairakumu beedribās. Tatņchu weetejā administracija peegreesa loti maju wehribu 1824. g. lifumam. Represijas atfahrtojās. Strahdneeku kustiiba ņtuwa ajaka. Wairak waj maņat tredjuniju ņah- wofli un darbibu nodroņchinaja tikai 1871.—1876. gados iņdotee lifumi („Trade — Union Act“).

Pruņija beedroņchanās teeņibas peeņkņihra 1850. g. likums. Bet ari teit polizijas rihziba iņnihzinaja lifuma noņihmi. Tikai 1869. gadā Wahzijas strahdneeki guwa beedroņchanās teeņibas; ņhai gadā iņdotee noteikumi (Gewerbe- ordnung) atklahwa beedrotees meistareem, strahdneekem, ruh- n eekem, ņelleem un mahzelleem. Likums pee laida pat streifu

Austrijas strahdneeki ismantoja 1870. g. likumu, kuršch atlahwa dibinat palihdšibas beedribas; sem palihdšibu beedribu šegas strahdneeki organišeja arodneezijšas beedribas.

Franzijā beedrošchanās brihwibu atšina 1848. g. 29. februara likums. Bet jau 1894. g. 27. nowembri wina weetā nostahjās zits likums, kuršch draudeja bahrgi šodit beedribu lozeklus. Beedribu brihwibu mehginaja nodrošchinat 1864. g. likums. Bet ari ta nosihme nebij deesjif leela; wezee likumi wehl jo projam jautajumu par šapulzem atstahja polizijas šinā; un wina weenkahršchi noleedja beedribu lozekteem šapulzetees. Daudš maš drošhaks kluwa beedribu stahwoflis tikai pehž 1884. g. likuma. Ap šcho laiku strahdneeki guwa ari šapulščhu brihwibu.

Spanijas strahdneekem beedrošchanās teesibu peešchihra 1887. gada likums. Tai pašchā laifā guwa nepeezeeschamās teesibas ari Itālijas strahdneeki. Zitās walstis, kā Belgijā, Holandē, Danijā, Sweedrijā, Norwegijā, Seem.-Amerikas Saw. Walstis, Australijas walstis un Schweizē aistrahdijumi par beedrošchanās brihwibam eeweesti walstu pamatlukumos (konstituzijās).*) Weidšot, 1906. g. ari Kreewijas likumdeweji atlahwa strahdneekem apweentes arodn. beedribās. Teesja, strahdneeku arodn. beedribas jau legali darbojās ari pirms 1906. gada likuma, bet wišas tās atradās sem polizeijškā šoziališma ideologu eespaidd. Tā bij Maškawā (1901.—1904. g.g.), Odešā (1903. g.), Minškā un Peterburgā (1904.—1905. g.g.). Šhis wal dibas atlautās beedribas stahweja wal dibas šuhtnu wadibā.**)

*) Wišas šinas par beedrošchanās likumeem šmeltas iš jau minētās Škarščinska grahmatas.

**) Par strahdneeku arodn. beedribu attihštibu Kreewijā štat. uanu broščuru „Strahdneeku arodneezijšās beedribas“. Rīgā, 1912.

Winas ijira, kad valdība tās wairs nepabalstīja. Bet 1906. g. likums arī nenodrošināja beedribu strahwofli. Wijs wehl administrācijas warā. Tadehl Kreewijā strahdneeku beedribu normala attīstība wehl naw eespehjama... Bet negribu runat par atsewischkām walstim. Teit muhs neinteresē atsewischki gadījumi, bet gan wispahrejais prozefs, attīstības tendenze. Winas nosīhme išredzama parahdību kopsafaribā. Un, to apskatot, mums janahk pee pahrleezības, ka jau eeguhto teesību nosīhme ir milšiga. Beedrošchanās teesību eeguwums nodrošināja strahdneekem tahslakas ušwaras. Lai gan daudjās walstīs likumdewēji nebij domajušchi peeschirt strahdneeku beedribam teesību organišet un wadit šaimneezīstas zihnas, teesību ušstahtees par strahdneeku preekschstahwjeem, west ar ušnehmejeem šarunas strahdneeku wahrda u. t. t., lai gan šewischki pirmajos likumos atsihmetās teesības bij teeschi nollegtas, — tomehr strahdneeku beedribam nenowehrichāmā kahrtā wajadseja šchis teesības peesjawinatees un ušnemtees strahdneeku zihnu wadību šwarigatos gadījumos. Šchai noluhkā strahdneeki arī dibināja šawas beedribas. Šau šlepenās strahdneeku beedribas, kā Anglijā, Franziijā, Belgijā, Kreewijā u. z., beeschi ween ušstahjās ka widutajas starp darbu un kapitalu, formuleja strahdneeku prasības, šekoja, ka šabrikanti išpilda šawus šolijumus un wiau neišpildišchanas gadījumā atjaunoja išbeigtās zihnas. Legalās beedribas mehginaja šcho darbu šistematišet, nokahrtot, — mehginaja legali un atklati eejauktees darba un kapitala atteezībās, eewest strahdneekem labwehligakus darba nošazījumus. Ta bij zihna par kolektīwem lihgumeem, kuros pret atsewischkeem ušnehmejeem ušstahtos newis atsewischki strahdneeki, bet strahdneeku koleģijas, wiši atsewischkās šabrikas waj darba nošares strahdneeki. Šchajos lihgumos nebij weetas atsewischka strahdneeka gribai (kurai parasti wajadseja padotees šabrikanta gribai), winas weetā

nostahjās daudju strahdneeku kolektīvā griba. Tai bij daudj leelaka, daudj warenaka nosīhme nekā individuēlai gribai. To fabrikantam vajadzēja eewehrot un peeskanot winai, wismaj drusziņ, ļāwu gribu, kura īspaudās lihgumos. Tās nepatīka ušnehmejeem. Wini organizē īhtu kara gahjeenu pret strahdneeku arodn. beedribam, stahsta, ka tās terorisejot strahdneekus un ušnehmejus, ījahrdot strahdneeku un ušnehmeju patriarchalās atteezibas, ļarihkojot tehwijas ruhpnēezību postošchos streikus u. t. t. Wini uštahjās pret streiku brihwibu. Bet ta strahdneeku wisnepeezeeshamakā brihwiba. Streikā īspauļchas strahdneeku teešiba atteiktees no darba, ja winšch naw apmeerinats ar darba noļazijumeem. Ja šchahdas teešibas naw, tad strahdneeks naw brihws. Tad winšch ir ļaištits, tad winam japadodas fabrikanta gribai, noteikumeem, preešchrafsteem. Bet — wairak reišes to jau ušwehru — strahdneeks ir ļaimneeziški lihdšigs fabrikantam tikai tad, kad winšch uštahjas un riħkojas ļolidari ar wiķeem ziteem fabrikas waj darba noļares beedreem-strahdneekēem. Tadehļ streikam ķemes, kad strahdneeki ļolidari, weenprahtigi. Logiķs ļlehdšeens: streika brihwibai ļabuht ļaweenotai ar streika organizeshanas brihwibu, ar teešibu agitēt par streiku (prešē un ļapulzēs), ar teešibu īstahdit ļargus, kuru ušdewums — īšķaidrot darbā aizinateem strahdneekēem (streikļaušchēem) streika nosīhmi u. t. t., u. t. t. Bet wiķas īchis strahdneekēem nepeezeeshamās un tik ļoti ļaprotamās teešibas kapitalisteem un walsts waras preešchstahwjeem bij glušchi neļaprotamas, tās neļaķaneja ar winu atšinu par „darba brihwibu“, „lihguma brihwibu“, peršonu „pašchnoteiķchanos“ u. t. t. Strahdneeku teešikā atšina nostahjās pret kapitalistu teešiko atšinu. Dšimstošchā un augošchā atšina nostahjās pret positifu teešibu norimam, kurās bij eetehrpta kapitalistu teešikā atšina. Saduhrās diwu šchķiru teešikās atšinas. Bij aķas ļaduršmes, jo tām

bij ģaimneezīfks pamats. Īhstenībā tās bij ģaimneezīfks zihņās, bet winaš tikai iģpaudās „zihņā dehl teeģibam“. Un atkal: wezās atģinas dewa weetu ģaunām, ģaunu apstahķku raditām un iģaudģetām atģinām. Kapitalisti un lihđģ ar wineem walstis wara peeķahpās. Kapitaliķķās walstis weena peģģ otras peeģķķihra strahđneeeķem streiķa brihwiģu. Un lihđģ ar ģauniiķarotām teeģibam tika paplaģķhinatas strahđneeku beedriģu teeģibas un pawairotas winu pilnwaras. Wiģi wehľatee likumi par beedroģchanos atģina, ka strahđneeku organiģazijam teeģiba ģarihķot un wadit streiķus un hoikotu. Tikai walstis likumdewei arween wehl negriģ peeģķķirt wiķas nepeeģeeģķamās teeģibas. Bet faktiķi (peem., Augľiķā, Franziķā, Italiķā) ari teit ģautajums iģķķķirts strahđneeku labā. Tagad walstis wara wiķeem iķpehķeem wehl turas pee peģģdejā streiķa brihwiķas kawekľa — wiķeem lihđģķķeem wina aiģķargā streiķľauķķus un uģstahķķas pret ķargu nostahđiķķanu ap uģnehmumeem, ķuru strahđneeki streiķo. Beeģķi ween pat demokratiķķās Augľiķas walđiba mobiliķe armiju streiķľauķķu aiģķardģibai; wina aiģķargā „strahđķķanas brihwiģu“. Ari par iķķis politiķas reģultateem beeģķi ween dabunam ģinas: noteef ģadurķmes itarp streiķotajeem un streiķľauķķeem, waj pat ar poliķiju. Streiķa meeriķo ģaitu tas trauķe. Tā wiķur, ķur naw iģstas streiķa brihwiķas. Ļu tahđas wehl naw itin nefur.

Ķreewiķā „liķumiķā“ ķahriķā streiķotajus waiķa ģihđģ 1905. ģ. 16. auguģtam. 16. auguģtā teeģľeetu miniķtris paģinoķa teeģu palatu profuroreem, ľai streiķotajus ne-waiķā waiķs un ľai iķbeidģ it wiķas pret streiķotajeem ee-ķahķtās ķuģģķibas. Beidģot, 1905. ģada 2. deķ. riģķojums atķehľa ģodu likumu 1358. un 1358¹ ģģ, ķuri draudeķa streiķotajeem ar zeetuma ķodu. Tagad ķods par streiķeem (lihđģ 1 ģadu 4 meģn. zeetumā) draud tikai đģelģķeķneeeķem, telefonu, teleģraķa un ķitu uģnehmumu strahđneeeķem, ģa

darba pahrtrautšchana war buht par eemejlu „šabeedriškam postam“. Bet — ihstenibâ 1905. g. 2. dez. rihtojumam naw nekahdas praktiškās nošihmes; nošihmi laupija administrazijas rihtojumi. Un Kreewijas strahdneekem wehl naw streika brihwibas. Muhsu likumdeweju eestahdēs un walsts waras preekščstahwu kabinetos arween wehl walda wezee ujškati, ka streiki apdraud šabeedribas meeru un fahrtibu.

Ne tã Watar-Ciropã. Teit streiku un beedrošchanàs brihwibas jau ir eekarojušchas paleekamas pozizijas. Tãš iřahrdija neween wezo normu klasiřki tihro sistemu, bet radija pat kapitalistu aprindàs šchaubas par „neeejautšchanàs“ un indiwiduelo lihgumu pareiřibu un leelderibu. Strahdneeku faktiřki weenmehr kolektiwã uřstahjšchanàs un solidarã riřziba, strahdneeku řekošchana beedribu uřaizinajumeem un padořchanàs beedribu lehmumeem peeřpeeda (waj wiřmař pamasiem peeřpeeřch) fabrikantus atřiht beedribas par strahdneeku preekščstahwjeem; arween beeřchaf peeřpeeřch fabrikantus weřt ar teem řarunas un, kã faktiřki, tã juridiřki, nořtahtees uř kolektiwu lihgumu pamateem. Lihdř ar strahdneeku beedribu nořtiprinařchanos attihřtijàs gan řchķihreju teeřas, gan řameerinařchanas un tãm lihdřfigas eestahdēs. No strahdneeku puřes pa leelakai dafai winàs uřstahjàs beedribu preekščstahwji, dařchos gadijumos fabrikas waj darba nořares waj apgabala (Wahzijas ruhpneeziřkās teeřjās) strahdneeku pilnwarneeki (kuri gandriřj weenmehr teef eewehleti no arodn. beedribu darbineeku widus). Bet kã weenã, tã otrã gadijumã pilnwarneeki nřstahjas wiřu strahdneeku wahrđã un winu wahrđã nořlehdř lihgumus un ijšķir konfliktus.

Anglijã řameerinařchanas eestahdēs radàs pagahjuřchã gadu řimtena 60-toš gados. Anthony John Mundella, řahdš Rottingemas řeku aditawas fabrikantš, organiřeja

1860. g. jameerinaščanas komišiju, kuras ufdewums bij iščhkirf konfliktus starp ņeku aditawu ņtrahdneekem un ņfabrifanteem. Družin wehlaņ, 1864. g., tai paščhâ noluhkâ Rupert Kettle, kaħds teeņneņis, organiņeja iščhkhreju teeju Wolfergempthonas buhwņtrahdneeku un buhwuņnehmeju ņtrihdu iščhkirņchanai. Mundella jameerinaščanas komiņija ņaņtaħdijâs no atteezigu ņtrahdneeku arodneeziņku beedribu 9 preekņņņtaħweem un 9 ņfabrifantu pilnwarneekem. Komišija iņlehma it wiņus jautajumus, kuri pažehlâs ņeku ruhpneeziņbâ; lehmumi bij neobligatoriņki, kâ preekņņ ņtrahdneekem, tâ uņnehmejeem. Kaħd baņņis dalijâs weenadâs dalâs, jautajumu iņlehma preekņņņehdetajs Mundella. Vet no 1864. gada baņņoņchanu atmeta; lehmumus peenehma tikai weenbaņņigi. Komišijas lehmumu iņweņchanu nodroņchinaja ņtrahdneeku arodn. beedribas; ja ņtrahdneeki uņņaħta ņtreiku pret beedribas grihu, neiņpildija komišijas lehmumus u. t. t., beedribas neiņņneedņa pabaņņtus un ņtrahdneekem wajaďņeja ņekot beedribas aiņtrahdijumeem. Komišija darbojâs wairaf nekâ 20 gadus; wina paniħta un iņjuka 80-gadu kriņes laiħa.

Wiņņigee ņtreiki bija tee, kuri pamudinaja organiņet jameerinaščanas eeņtaħdes. Ari Kettle's iščhkhreju teeja no, dibinajâs peħz ilgajeem buhwņtrahdneeku ņtreikeem. Konfliktus kuri radâs atņewiņħkâs buhwes, iščhkhra diwi eeintereņeto ņtrahdneeku un uņnehmeju iņwehleti iščhkhreju teeņas ložekki (weens ņtrahdneeks un weens uņnehmejs). Ja wini newee-nojâs, jautajumu iņlehma pati iščhkhreju teeņa. Kettle'm, teeņas preekņņņehdetajam, bij lemjoņčas baņņis teeņiba. Strihdu gadijumos, kaħd baņņis dalijâs weenadâs dalâs, jautajumus iņlehma Kettle. Ar to Kettle's teeņa atņchkhirâs no Mundella komišijas, kura lehmumus peenehma tikai weenbaņņigi. Ari Kettle's teeņas lehmumu iņpildiņchanu nodroņchinaja ņtrahdneeku arodn. beedribas.

Tai paščhâ laiħa liħdņigas eeņtaħdes nodibinajâs ari

zitos arodos un rajonos, gan sīkās, gan leelās rūhpneezīfās nosarēs (peem., metalrūhpneezībā, kalnrūhpneezībā).*)

Ari zītās valstīs, Eiropā un Amerikā, nodibinājās ņameerinaņšanas eestahdes, kuras iņstrahdaja kolektiwus lihgumus un mehginaja nowehrņt konfliktus (un ari nowehrņja daudņas newajadņigas un neleetderigas, wismaņ sīkfakās ņadurņmes). ņameerinaņšanas eestahdes pastahweja wiņur tur, kur bij stīpras un darbīgas strahdneeku beedribas. Valsts wara neeejauzās wīnu darbībā; ta nenodroņchinaja ņameerinaņšanas eestahņchu lehmuma iņweņšanu dņīhwē. To nodroņchinoja strahdneeku un uņnehmeju beedribas. Danijas uņnehmeju un apweenoto strahdneeku beedribu lihgumā tas teeņhi atņihmets (L. ņtarschīnņtis).

Bet leele uņnehmeji (un daņchreij ari ņtraujakās strahdneeku beedribas) neņejoja ņameerinaņšanas eestahņchu aiņrahdijumeem, ņewiņchi kriņes laīkos. Un pazehlās balņis, ka minetās eestahdes jalegalīņē, ka wīnu reņoluzījam japeeņchņir obligatorīņtu lehmumu raksturš. Daudņās walstīs likumdeweji eejauzās ņameerinaņšanas eestahņchu darbībā, weizīnaja to un nodroņchinaja lehmumu īpīldbīņšanu. Anglijā ņchahds likums tīfa īņdots — 1872. g. (Conciliation Act). Bet privatās ņameerinaņšanas eestahdes to ļoti maņ eewehroja. 1890. g. likums atweegloja privato ņchņihreju teeju darbību un dewa darba minīņtrījai (Board of trade) teeņību uņnētees ņtarpneezību konfliktu gadījumos ņtarp strahdneekēm un darba dewejeem. Beīdņot, 1912. g. grandiozā ogkratņchu ņtreīka pamudinats, Anglijas parlamentš nolēhma organīņēt obligatorīņtas apgabalu ņchņihreju eestahdes, furu galwenais uņdewums īlemt jautajumu par atteezīgo rajonu ogkratņchu minimalo darba algu; apgabala

*) А. Зотовъ. Соглашеніе и третейскій судъ между предпринимателями и рабочими въ англійской крупноі промышленности. СПб. 1902. 1., 4., 15.—18., 25., 33., 34., 40. лар. р.

ceestahdēs peedalīsees ušnehmeju, strahdneeku un waldības preekščstahwi.

Normegijā 1881. g. likums pawehleja organijet it-
katrā pilsehtā ūpezielas teefas kapitāla un darba konfliktu
iščkirščanai; teefas ūstahdas no weena ušnehmeju un wee-
na strahdneeku preekščstahwi sem waldības eezelta teefne-
ščha prešidijas. Kā strahdneeki, tā ušnehmeji gandrīš pa-
stahwigi ušaižina teefas iščkirt radušchos konfliktus.

Lihdšigās teefas jau no 1883. gada pastahw Seemel-
Amerikas Saweenotās Wāstis.

Belgijā 1887. g. likums ušdod gubernatoreem waj
pilsehtas galwai aizinat konfliktu iščkirščanai prowīnzes
darba padomi (ofīzielu ceestahdi); tatišču greeščanās pee-
padomes widutajības atkarajas no strahdneeku un ušnehme-
ju labās gribās. Ja padomes widutajībai naw ūekmju,
wina ūawu lehmumu publižē un ūawu darbību išbeidš.
Obligatoriška špehta padomes lehmumam naw.

Wahzijā 1890. un 1901. g. g. likumi radija t. ū.
ruhpneezīfās teefas (Gewerbegerichte); teeju ušdeuwms iš-
čkirt strihdu starp strahdneekem un ušnehmejem; ušnemtees
waj organijet widutajību streiku gadījumos; dot waldībai
pašlaidrojumus ruhpnēezīfkos jautajumos. Teešas dibīnatas
it wišos eezirknos un pilsehtās kur wairaf, nekā 20,000
eedšihwotaju. Teešu lozekli — strahdneeku un ušnehmeju
preekščstahwi (weenadā ūkaitā); preekščšehdetaju eezek
munizipijas. Teešu lozeklus=stahdneekus wehlē aišflahatā
balšoščanā wišī eezirkna strahdneeki. Sawus lehmumus
teešas pašludina keisara waj weetejā waldneeka wahrdā.
Apnehram tahdas paščas ceestahdes, ūahkot ar 1892. gadu
pastahw ari Franziijā un Australiijā. Jaunselandes 1894. g.
likums eeweda obligatorišku ūčšihreju teeju; likums peešpeesč
ušnehmejus un strahdneekus greeštees pee tās pehž widuta-
jības it wišos konfliktu gadījumos. Teešas lehmums obli-

gatorisks. Strahdneeki nedrihft eejahft streiku un usnehmeji lo-
kautu pirms teefas spreeduma. Likuma un teefas spreeduma ne-
ispilditajam draud lihdsj 100 rbl. leels naudas fods; bet beed-
ribam, kuru lozekli naw ispidbijuschi likumu un teefas spreedumu,
— lihdsj 5,000 rbl. leels naudas fods. Schkihreju teefas ja-
stahdas no strahdneeku un usnehmeju preekichstahwojem.

Obligatoriiskas schkihreju teefas (pehz Zamsjelandes
teefu parauga) pastahw ari Genfe (1900. g. likums); zitos
Schweizes kantonos — neobligatoriiskas schkihreju teefas.

Tagad tahda waj zitada rastura schkihreju teefas ee-
westas gandrihsj it wijas walstis. *)

Arrewijā starpneeku lomu darba un kapitāla šadurjēs
pehz likuma wajadseja usņemtees fabriku inspektoreem; bet
90-to gadu zirkulari inspektoreem to nōleedja. Konfliktus
„išschihra“ wispahrejā administrāzija . . . 1903. g. 11.
junijā waldiba isdewa likumu, kuršch strahdneekem atkaha
išwehlet pilnwarneekus šarunu weščanai ar usnehmejeem,
konfliktu išschirščanai un šuhdsibu eesneegščanai. Bet li-
kums palika uš papira; to isleetoja tikai nedaudju usnehmumu
strahdneeki. Strahdneeki ignoreja likumu, jo ihstenibā piln-
warneekem wajadseja atrastees usnehmeju usraudšibā; strahd-
neeki wareja išwehlet kandidatus. Šj wīnu wīdus usnehmejeem
wajadseja wehlet pilnwarneekus. Un ari usnehmeji newehlejās
pilnwarneekus, jo wīni baidijās pat no išeem ņetā šjateem
preekichstahwojem; labaki tatschu west šarunas ar katru atse-
wiščku strahdneeku par ņewi. . . **) 1912. g. strahdneeki gribeja
atjaunot pilnwarneekus un daudzās fabrikās peeprasija wīnu
wehlesčanas. Bet ari tagad usnehmeji tos neatšina un strahd-
neekem mehginajums neišdewās. Uš papira palika ari 1906.

*) Wijas šinas par schkihreju teefam W.-Eiropā, Amerikā un
Australijā šmeltas ij Škarščinška grahmatas.

**) Последнія узаконенія и распоряженія по надзору фабр.
инспекціи (1901—1903.): СПб. 1903. Неофициелс išdewums.

g. beedribu likumā eewestais aistrāhdijums, ka arodn. beedribam konfliktu nowehršchanai un isbeigschanai teešiba dibinat šchihreju teešas . . . . Bet atpalkuši tikai Kreewijaš sozjalā likundošchana. Zitās walstis ta pastašwigi wirjas uš preekšču. Lihds ar šchihreju teešu eeweschānu un wīnu ušdewumu un lomas paplašchinaschānu tika paplašchinata un demokratiseta ari šabritu inspekziija. Blatus un kopā ar waldibas eezeltem inspektoreem tagad darbojas ari strahdneeku wehleti inspektoru palihgi (ašistenti). Inspektorištrahdneeki pastašw Anglijā, Franziijā, Austrijā; ari Wahziijā wīni kluhst arween popularaki. Ruhpneezijās nosarēs, kurās strahdā šeeweetes un behrni, likumu ispidišchānai šeko inspektrīšes. Arween leelaku lomu (tikai ne Kreewijā) inspekziijā šahš špehlet ahrsti un soziologi . . .

Obligatoriškās šchihreju teešas un šameerinaschānas eestahdes, un demokratiški organijetā darba inspekziija galigi isnihzināja indiwiduelo lihgumu prinzipus. Wīnu weetā nostahjās kolektīwi lihgumi. Tas ir weens no galwenajem strahdneeku zihnas rezultateem. Tagad likums atšihst strahdneeku kopdarbību un daščkahrt to pat weizina un pabalsta (Australijā, Belgijā). Bet wehl japahrwar dauds gruhtribu. Kapitalisti juht un šaprot, ka jaunās eestahdes apdraud wīnu neerobeschoto waru, wīnu beškontroles rihzību, laupa wīnu mišwarenās šaimneeka teešibas. Un šewišchi wīni ušstahjas pret arodn. beedribu preekščstahwneezību šchihreju teešās u. z. tām lihdsīgās eestahdēs. Lai preekščstahwjuš šuhtot pašchi strahdneeki. Wištrāšaki šchos jautajumus formuleja Anglijas kapitalisti. Šehdejo gadu streikos (1910. — 1913. g.) wīni teit špehleja eewehrojamu lomu. Strahdneeki ušfata beedribas par šawām preekščstahwem, uštiz un ušdod tām wešt ar ušnehmejem atteezigas šarunas un nošlehgt lihgumus. Strahdneeki peeprašā, lai ari ušnehmeji atšihst arodn. beedribas un to pilnwarneekus par wīnu

strahdneeku preekščstahweem. Kapitalisti tam sihwi preto-
 jas: wiši strahdneeki nemaš neesot beedribu lozekli,
 daudsi beedribu darbineeki neesot strahdneeki, lemšchanà pee-
 dalotees wiši beedribu lozekli, ne tikai tàs fabrikas strahd-
 neeki kuri šanahkušchi konfliktà ar šawu šaimneeku; fabrikanti
 grib west šarunas tikai ar šawu fabriku strahdneekem un
 winu preekščstahweem. Ta ir loti šaprotama wehlešchanàs.
 Beedribu sekretari naw šaimneeziški atkarigi no fabrikanta;
 wini war brihwi, beš bailem uštaštees pret fabrikanteem.
 Turpretim „šawu“ strahdneeku, ja tas pahraf drošchi uš-
 stahjas, fabrikants drihš ween war atlaist no darba. Tas
 šaišta strahdneeku rihžibu. Ilgee nowehrojumi to peerah-
 dijušchi. Un strahdneeki (peem. Anglija, Belgija, Franzija,
 Amerika) išteetoja pehdejos gados wišu šawu energiju, lai
 peespeestu fabrikantus atšiht beedribas par strahdneeku liku-
 migam preekščstahwem. Un sihmes rahda, ka strahdneeki
 ari teit ušwarès. Šau tagad (Anglija pehdejos dšeesžek-
 neeku un ogratšču streikos) walšts wara ofizieli atšihst
 beedribu pilnwarneekus par wišu atteezigàs nošares strahd-
 neeku preekščstahweem. Un šawos ušnehmumos Anglijas
 waldiba un munizipijas gandrihš pastahwigi eewehro arodn.
 beedribu aišrahdijumus darba nošazijumu jautajumos. Gan-
 drihš it wišos Amerikas, Anglijas un Franzijas publiškos
 ušnehmumos eewešts 8 ft. ilgs darba laiks. Daudjos Seem.-
 Amerikas Šaveenoto Walstu apgabalos jau no 1885.—
 1894. g. g. pastahw noteikumi, ka ušnehmeji, kureem walšts uštiz
 šabeedriškus darbus, drihšst šawus strahdneekus nodarbinat
 ne ilgaki, kà 8 ft. deenà. Par noteikumu neišpildišchanu draud
 lihšj 1850 rbl. leels naudas šods waj 6 mehn. ilgs zectuma
 šods, waj ari, kà weens, tà otrs šods. Anglija, Franzija un
 Belgija pastahw lihšfigi likumi.*) Truhšst tikai bargo šodu.

*) Поль Луи. Раб. и Государство. СПб. 1907. 256., 257. лар.р

Kolektivā lihguma prinzipi uswar. Individuelee lihgumi kluhst par sīhšaimneezību un mašat attihstīto semju peederumu. Galvenais faktors, kurš strahdneekus pamudināja west zihnu par jaunajām teesibām, bij strahdneeku šaimneezīšais stahwoflis. Individuelam lihgumam pastahwot, strahdneeki ir bešpehzigigi, usnehmejs — wiswarens. Kapitalistiskām ihpašchuma atteezibām waldot, individuelais lihgums stīprina kapitalista waru un strahdneeka kalpību. Tikai kolektīvi usstahjotees, strahdneeki wairak waj mašat guhst eespehju grosit lihguma šaturu šawā labā. Atšewiškis strahdneeks, kaut tas buhtu waj wisapsinigakais, wisenergiškakais, wispatšahwigakais no strahdneekem, nešpehji grosit lihgumu, newar tai išpaust šawu wehleschanos. Wīnšch war to išdarit tikai tad, kad wīnšch fabrikantam šaimneezīški nepeezeeshams, kad fabrikants beš wina newar istitt, kad wīnam aisejot fabrikai jaapstahjas. Wet šchahdu gadījumū ir ļoti maš. Šaimneezīški nepeezeeshami strahdneeki ir tikai šawā kopībā. Un jo tahtak kapitalistiskā attihstība, jo wairak tas nowehrojams. Atšewiškī strahdneeki kluhst arween bešpehzigaki, newarigaki. Špehku wīni guhst šawās organizāšās, un, jo tahtak eet kapitalistiskā attihstība, jo leelakām un plaščakām jabuht organizāšijām, kuras špehji eedwest strahdneekos špehku un peešpeest kapitalistus eewehrot strahdneeku prašibas un wajadšibas. Šihkako organizāšiju prašibas leelkapitalistiskās semēs tagad teef atstahtas beš eewehribas. Tadeht zihnā strahdneeki raida (šewiškī pehdejos gados) organizāšiju apweenibas. Tā bij Šweedrijas streikos, tā bij Wahzija, Franziā, Belgija un šewiškī Anglijā. Deelee warenee streiki šatrizina waj wīšas šabeeđribas pamatus. Tadeht walšis wara šteidšas išlihdšinat zelu meerigakai attihstībai, mehgina nowehrst „ruhpneeziško karu“ zehlonus. Atmesti wezee prinzipi par lihguma břihwību, kurus lihdš pehdejam

laikam atteezinaja wismaj uš peeauguſcheem wiſreeſcheem-ſtrahdneekem, jo tee, luſk, eſot ſapratigi zilweki un warot paſchi iſſchirt, kaſ labſ, kaſ tauns un iſwehletees lihguumu pehſ ſawas patikaſ. Pehdejos 20 gados gandrihſ it wiſaſ kapitaliſtiſkaſ jemèſ eeweſti likumi, kuri eejaunzaſ ari pee-
a u g u ſ c h o ſ t r a h d n e e k u un uſnehmeju atteezibaſ.

Par peeauguſcheem ſtrahdneekem Waſzijas, Auſtrijas, Ungarijaſ, Italijaſ, Belgijaſ, Holandeſ un Portugaleſ likumi uſſkata perſonaſ wezaſaſ par 16 g. Kreemijaſ likumi — wezaſaſ par 17, Anglijaſ, Franzijaſ, Schweizeſ, Danijaſ, Sweedrijaſ un Norwegijaſ — wezaſaſ par 18 gadeem, un Amerikaſ daſchàſ walſtiſ tikai wezaſaſ par 20—21 gadu. Wiſu peeauguſcho ruhpneeziſaſ ſtrahdneeku darba laika eerobeſchojumi paſtahw tikai Franzijà (8—10—12 ſtundas deenà), Schweize (11 ſt.), Auſtrijà (11 ſt.), Jaunſelandè (10 ſt., eeſſaitot pahrtraukumus), Kreemijà (11½ ſt.) un Seem. Amerikaſ daſchàſ walſtiſ (8—10 ſt.). Atſewiſchkaſ darba noſarèſ (ſewiſchki kalnruhpneeziſa) darba laikaſ eerobeſchotſ gandrihſ it wiſaſ walſtiſ.

Uſmanigi un pamaſitem likumdeweji keraſ pee pee-
auguſcho ſtrahdneeku darba laika eerobeſchoſchanaſ un eeda-
liſchanaſ, ka ari pee ſhguna formalitatu noſahrtoſchanaſ
(algas grahmatiau, uſteikſchanaſ termina eeweſchanaſ u. t. t.).
Muhju likumdeweji bijuſchi weeni no wiſuſmanigakeem.
Witte 1897. gadà trihſ mehneſchus pirms 2. junija likuma
ſpreeda: „Zaupit ſtrahdneekam teeſibu ſtrahdat ſabrikà, kaſhdi
ari nebuhtu darba noſazijumi un ziſ ilgſ ari nebuhtu
darba laikaſ, nemaſ naw eeſpehjaſaſ; un taſ buhtu ari ne-
taiſni atteeziba pret ſtrahdneeku: newar wajat zilweku par
to, ka wiſſch, zenſdameeſ ſapelnit dſihwei wjadſiguaſ lih-
dſekluſ, pahrpuhlè ſawuſ ſpehkuſ un ſaſlimſt . . . Pahr-
leezigi ilgo darba laiku jamehgina nowehrſt ta, ka taſ ne-
apgruhtina ruhpneeziſu, ka taſ nelaupa ſabrikanteem ee-

špehju nodarbinat mašinas bej apstahjas un strahdneefceem — teešibu strahdat deenā waj nakti.“ Bet tee pašči faktori, kuri pamudinaja Wafar-Eiropas un aijsuhru likumdewejus eejauktees darba un kapitāla preefšstahwju atteezibās, lauft brihwa lihguma prinzipus, tee pašči faktori pamudinaja to darit ari muhsu likumdewejus. To atsihst ari Witte šawā sinojumā keisaram: wišch wairakas reišas ušwer, ka streifi un strahdneeku kustiiba kluhst arween no teiktati; strahdneeku prašibas — sistematiskakas; ka strahdneeki isturotees tā, itkā wineem buhtu „moraliska teešiba prašit šawas dšihwes apstahflu ušlabošchanu“. Un Witte špreeda tahlaf: „tee motiwi, kuri waldibu pamudinaja eerobešchot behrnu, pušaudšchu un šeeweetes, šewiščki peeauguščas šeeweetes nodarbināšchanu, atteezinami ari uš peeaugušchu wihreešchu nodarbināšchanas eerobešchošchanu“. Bet, kā arweenu, tā ari teit nowehrojamas bailes, kad tik jaimo likumu neistulko, kā walšis waras wahjibu, padošchanos strahdneeku kustiibai ka tik tas nemašina „prestišchu“. Tas škaidri ijsuhtams Wittes 1896. g. 6. dezembra sinojumā. Tatišchu bailes wajadšēja pahrwaret; strahdneeku kustiiba peeauga; reprešijas nespehja wiau aplušinat. Un 1897. g. 2. junija likums eerobešchoja peeaugušchu strahdneeku darba laifu ar 11^{1/2} št. deenā.*)

Mehs nekawesimees teit pee šcho likumu nepilnibam, winus kroplojošcham peefihmem un papildinajumeem. Teit atsihmejam modernās šozialās likumdošchanas gaitas galwenos pošmus un wišpahrišos wilzeenos tās attihštibas wiršeenu. Dašči pošmi jau atsihmeti, ari wiršeens jau nojaušchams: šozialec likumi šawā wišumā aišjargā šaimneeziški wahjakās šchiras pret šaimneeziški stiprako šchiru pahrestibam un warmahžibam. Weenā, otrā gadījumā li-

*) Материалы по изд. закона 2 июня 1907 г.; 30, 88.—91. лар. р.

fumdeweju eestahdes sem burſchuafijas eeſpaida gan laupa ſenat iſdoteem likumeem winu ſtrahdneekem labwehligo rakſturu un peeſkano toſ burſchuafijas wajadſibam. Bet tee tikai iſnehmumi, un tà tikai pagaidam. Strahdneeku kuſtiba pehž ilgata waj ihjaka ſtarpbrihſcha peeſpeeſch likumdewejuſ atgreetees uſ atſtahtà zela un turpinat pameſto, beeſchi ween paſcheem likumdewejeem pretigo darbu (peem. atmeſt daſchuſ pret ſtrahdneekem wehrſtus iſnehmumu likumus). Sem ſtrahdneeku kuſtibaſ eeſpaida lehnitem, lih-tſchu lotſchu zela, nedroſchi, apbrunoti peeſihmem un papildinajumeem, attihſtas un paplaſchinas ſozialee likumi. Toſ kroplo gan walſtſ adminiſtrazija, gan ofizielàſ teeſjaſ (peem. Anglijà Oſborna leeta un ſtreiku jautajumoſ; tàpat Seem. Ameriſkaſ walſtiſ, kà ari Franzijà ſindikaliftu prah-wàſ; ſkreewijà — beedribu regiſtrazijaſ, ſtreiku un — it wiſoſ jautajumoſ, kuri atteezaſ uſ ſtrahdneeku paſchdarbibu); kroplo ſozialoſ likumoſ ari uſnehmeji; beeſchi ween wini toſ weenfahriſchi neewehero, waj neteeſchi laupa ſtrahdneekem eeſpehju iſmantot eeſarotàſ teeſibaſ, peem. at-laiſch no darba beedribu lozekluſ, ſtreiku dalibneekuſ u. t. t.

Bet, neſkatoteeſ uſ wiſeem trauzejumeem, — no wineem uſnehmeji, winu ideologi un walſtſ wiſtri nekad newarèſ atteikteeſ — ſozialee likumi teeſ atteezinati arween uſ taſlatàm ſtrahdneeku aprindam: uſ laukſtrahdneekem, amatneezibaſ, tirdſneezibaſ, mahjruhpnenezibaſ u. t. t. ſtrahdneekem. Daudſi jaunee likumi no darba atſwabina ne tikai 10—12 gaduſ wezoſ, bet pat 15 gaduſ wezoſ behrnuſ. Seeweeteſ un puſaudſchu nodarbinaſchanaſi pee-greeſch arween leelaku wehribu un winu darba laiku ſaihſina. Ari peeauguſcho ſtrahdneeku darba laikuſ likumdoſchanaſ zela teeſ pehdejà laika ſarauktſ lihdi 9—8 ft. deenà. Pehdejee likumi (Franzijà, Auſtralijà, Anglijà) uſleek daſchàſ darba noſarèſ fabrikanteem peenahumu aizinat pee

darba peenemšanas un ikdalīšanas strahdneeku preekštahwjus. Beidzot, weenā, otrā weetā likumi jau šahf bargi uštahtees pret usnehmeju mehginajumeem faktiiski laupit strahdneekem, peem. streika un beedrošchanās teešibas. Tā, peemehram, Australijas federazijas, Jaunās Deenwidus Ueļa walsts 1901. g. likuma 35-tā pantā šazits: ja usnehmejs atlaišh strahdneeku tadehļ, ka tas arodneezīfkas beedribās lozeklis, waj tadehļ, ka strahdneeks halsta šawas prašibas uļ šhkihreju teešu lehmumeem waj lihgumeem, tad usnehmejam teef uslikts lihđj 190 rublu leels naudas šods par katru atlaišto strahdneeku. Usnehmejam japeerahda, tadehļ strahdneeks atlaišts.*)

Lihđšigūs likumprojektus peerehma Franziņas apakšhpalata 1889., 1890. un 1892. gadā. Bet wiņas trihs reiņas šenats atraidija palatas peenemto projektu. Taišhu atšina, ka usnehmeji nedrihšt trauzet strahdneeku teešibu organišetees beedribās, atrod arween wairaf peefriteju Franziņas juristu aprindās. No atmēta šenats, peerehma teešu eestahdes. Daškas strahdneeku beedribās eeshđšēja usnehmejus, kuri strahdneeku atlaišchanu no darba motiveja ar winu peederibu pee zētuhšhās arodneezīfkas beedribās. Beedribās peeprašija atlihđšinat raduhšos šaudejumus (lihđj 40 rbl.). Pirmā šuhđšiba tika eeshneegta 1903. gadā; ta išširoja wiņas instanžes. Un beedriba it wiņas instanžēs ušwareja. Tāpat ušwareja zitas arodn. beedribās, kuras lihđšigos gadijumos eeshuhđšēja usnehmejus (1905.—1908. g.g.). Strahdneeku šaudejumi naw wehl neweenā gadijumā atlihđšinati, bet warbuht ari tadehļ, ka strahdneeki to naw prašijuhši; logiški špreešhot, ari wineem teešiba dabut atlihđšibu.**)

*) Л. Б. Скаржинский. Т. р. 243. Iapp.

**) Журналь „Право“ 1912. № 11; „Очерки французской юриспруденции, А. Груберъ.“ 620.—623. Iapp.

Beidjot, jem strahdneeku fustibas wiswarenā eespaida likumdeweji kehrās pee „brihwā lihguma“ pehdejās stiprās pils — darba algās. Walsts wara gluschi atstahja neejaukschanās prinzipus. Wehl wairaf: wina šahf atsiht, fa walsts waras peenahfums eejauktees darba un kapitala atteezibās; fa šchim atteezibam naw wis ziwila, priwata nosihme, bet gan šabee driška un walsts nosihme. Wiktōrijas (Australijā) 1896. gada, Šwīnslēnda (1907. g.) un Zaanā Deenwidus Uelša (t. p.) 1908. g. likumi regulē darba algu it wišās nošarēs, kurās darbus dod strahdneekēem uš mahjam. Anglijā 1909. gadā tifa ijdots likums (Trade Boards Act), kuršch ušdewa organijet šewišchfus birojus, kuri regulētu darba algu mahjruhpneezibā. Lihdšigi likumi pastahw ari daščhās Seem. Amerikas walstis. Anglijas munizipijas gandrihs it wišās atsiht un eeweduščhas šawos ušnehmumos noteikumus par kriminalo darba algu. Lihdšigus lehmumus taišijušchās ari Belgijas, Franziņas, Holandes, Šweizes un Seem. Amerikas Saeenoto Walstu munizipijas. Bet wiši šchee noteikumi nelauja indiwiduelā lihguma pamatus; tee atteezās pa leelakai daļai uš sweating system (šweedru išspeeščhanās sistēmas) breesmigajeem darba apstahkteem waj ari uš munizipiju un walsts ušnehmumeem, furu labeerihzibā munizipijas gribeja buht par preekschšihmi priwatušnehmejeem. Luhsumu ijdarija Anglijas parlamenta penemtais (1912. g.) likums par minimalalgas noteišchanu; tas eejauzās Anglijas ruhpneezibas galwenās nošares ogkratumju ihpaščneeku teešibās. Zaanais likums aijmet brihwā lihguma pehdejo stuhra atmeni.*)

Lihdš šchim mehš attehlojām likumus, kuri galwenām kašrtam sihmejas uš lihguma formēlo puši, lihguma weidu, lihguma nošazijumeem, tā ari noteikumus, kuri

*) „Русскія Вѣдомости“; 1912. № 62 (15 марта).

wairaf waj masaf nodroschina sozialo likumu isweschanu dsihwè.

Tagad mums atleef uskawetees pee likumeem, kuri tà waj zitadi sihmejas us lihguma objektu. Yet darba lihgumos objektis ir strahdneeka s'pehjas un s'pehti. Par wineem eet runa lihgumà. Tos usnehmeji pehrf un tà waj zitadi ismanto. Yet s'pehjas un s'pehti naw atdal.mi no pascha strahdneeka — lihguma subjekta. Tadeht runat par darba lihguma objektu nosihmè runat ari par s'chi lihguma subjektu. Ihsitenibà: par abu lihguma subjektu (strahdneeku un usnehmeju) atteezibam, peenahfumeem un teešibam. Senaf, un daudsos gadijumos ari wehl tagad, litumdeweji neewehroja darba lihguma ihpatnibas. Wini to peelihdsinaja wiseem ziteem privat-lihgumeem, pirtšichanai-pahrdoschanai, kur objektis (preze) nefad nesaplusht ar subjekteem (peem. pahrdeweju). Tadeht šenafos lihgumos darba s'pehta pahrdeweja — strahdneeka intereseš nemaš naw eewehrotas. Spreeda weentfahršchi: strahdneeks pahrdeweš par šinamu zenu (darba algu) us šinamu laitu un pirzejs-fabrikants wina war ismantot pehz šawas patikas; par strahdneeka wešelibu fabrikants naw atbildigs. Ša strahdneeks šajlimst, waj šakroplojas, fabrikantam teešiba to atlaišt un pat šaudejumu peedšiht, jo winšch tatschu lihdsiš wešelu, štipru strahdneeku šinama darba weišchana. Ša bij werdsibas un feodalisma isaudsetu atšiau tašlatà attihštiba. Werdsibas un feodalisma laikmetà juristi špreeda: šaimneekam ir teešiba rišfotees ar šawu kalpu-wergu pehz šawas patikas, pat nonahwet wina. Senaf, 17., 18. un Kreewija wehl 19. g. š. pirmaja pušè, tiklihdsi fahds zilweks apnehmàs otram peršonigi kalpot, tuhlin tas guwa teešibu rišfotees ar pirmejo pehz šawas patikas, un nenowehršchami radàs šajehgums par weena zilweka peederibu otram. Zilweku peršonigàs atteezibas kluwa lihdsigas zilweku atteezibam pret leetam; weens zilweks (kalps, klauschineeks, wergs) kluwa otra (funga) azis par leetu (Š. Š. Pobedonošzewš). To laiku ziwilteešibas nostahdija kalpu, klauschineeku, wergu lihdsjās, teišim, freššlam, blukim, lo-pam. „Pahrdodu šawu medibu šuni un glihtu šehšchu“ — tašdi šudinajumi wehl šastopami 19. g. š. 40.—50.

gadu freewu awijēs.**) Echee laiki naw wehl nogrimušchi dšili pagahntes dšelmē; wehl winu ehna redšana, wehl winu eepaidšs iſjuhtams. Kapitaliſtiškām rajšoſchanaš atteezibam eestahjotees, wergu laikmeta teeſiškā atſina dewa weetu jaunām atſinam; bet pehz ſawas buhtibaš ari tās ſtahweja koti tuwu wezajām atſinam. Leetai (wiſmaj juridiški) ſtrahdneekš gan netika peelihdšinatš. Bet peenahfumuš pret ſtrahdneeku neſajuta ari modernaiš ſaimneekškapitaliſtiš: darba alga ſamaškā wiſu ſtrahdneeku — tā prahtoja kapitaliſma pirmajoš laikmetoš. Tas iſpauđaš noteikumuoš, ka ſaimneekš naw atbildiškš par ſtrahdneeka ſakroploſchano waj ſaſlimiſchano darbā. Un tāpat, ka „brihw“ lihgunu, ari darba lihguna peelihdšinaſchano pirkſchanaš=pahrdošchanaš kapitaliſti neſajudſigā fahrtā iſleetoja ſawā labā. Par ſanitaro apſtahklu uſlaboſchano, — plaſchu, gaiſchu un tihru darbnizu eerihkoſchano, par puſteku, twaita un nahwigo gaſu nowadiſchano, par aiſſarglihdiektu eeweſchano — fabrikanti reti kad domaja. Kapitaliſti grih iſiſt no pirkškā darba ſpehka pehz eeſpehjaš wairaf labuma, bet iſdot ſtrahdneeku ſaudjeſchanaš pehz eeſpehjaš maſaf. Strahdneeku ſpehškš panihktš, taš kluhkt peeejamaš it wiſjām ſlimibam. Bet kapitaliſti to neeewehro. Darba deweja pſichikā noterzeju lomū wehl ſpehlē wergu un klauſchu laiſoš ijauguſē atſina. Strahdneekš winu ažiš wehl jo projam ir pirkſchanaš=pahrdošchanaš objekts, jo wiſjeem tatſchu ſinamaš, ka aiſſargu lihdiektu tehnika ſtipri ween jau attihſtijueeš, ka pee labāš gribaš ir eeſpehjaš nowehrſt neween nelaimēš gadijumu leelako daku, bet ari arodneezikſkaš ſlimibaš. Bet ruhneeki negrib to nowehrſt. Wini wehl iſti neſajuti atbildibu par ſakroploſteem waj ſaſlimuſcheem ſtrahdneekeem. Wineem ſchkeet, ka lihdi ar ſtrahdneeka darba ſpehku, wini nopirkuſchi ari wina weſelibu un pat dſihwibu.**)

Teeſchi pee ſawa organiſma, ſawām ſpehjam un neſelibaš ſtrahdneeki ſajuht ſcho wergu ſabeedribā dſimmuſcho un kapitaliſma jaunatdſemdinato, druſzin pahrweidoto ju-

*) „Arodneekš“. 1911. g. № 29. (11. oktobri). „Kam peeder muhju weſeliba“ (J. Dns).

**) T. p.

ridisko atsinu cešpaidu. Un cešpaids ir breesmīgs: veselā rinda slimību ir kļuvis par strahdneeku slimībām (dilonis, trachoma, nervositāte, wenerisms, reimatisms),*) mirstība divkārt augstāka, nekā citās šķirās; bērni wahrgo, un leelākā daļa no viņiem nomirst dšihvības pirmajos gados.

XIX. gadu sīmens otrā pusē nelaimēs gadījumu šķaits strauji jāhka peeaugt. Š gados sīntem tuhstoschu strahdneeku jākroptoti atstahja jābrīku, raktuves, ostas, buhweš. Nelaimīgos kroptus uštureja munitipijas, pagasti; ziti ubagoja. „Bet wijas peršonas, kuras nehma palihdšību no labdarības eestahdem, jāudeja publikās teesības; winas kļuwa par modernās walstis pariieem. Beešchi ween zilweki jāudeja teesības ne aij jāwas wainas. Waj wini newareja šuhdsjtees? Saprotams, ka wareja; bet teesnešchi nostahjās uš Romas teesību pamata. Un tās pauda: ja kahds strahdneeks ušnehmumā jābojajis wešlibu un wiašch grib dabūt atlihdsību, wīnam jāpeerahda, ka ušnehmejs wainīgs. To peerahdit nebij eešpehjams.**) Sewišchi tadehl, ka nelaimēs gadījumu leelākā daļa ir jāweenota ar pašchu raschošchanas tehniku, ir peelihdsinama mašchinu dilšchanai un luhschanai. Strahdneeku stahwolkis bij nepa- nešams. Wini mehginaja šew pašchi išlihdsjet, nodrošchinat šewi pret nejaušchibam un nebaltām deenam. Strahdneeki organīseja jāwstarpejās palihdsības kašes. Wehlat apdrošchināšanas ušdewumus ušnehmās arodneezīškas beedribās. Dašhās walstīs beedribas kļuwa leelas, stipras un baga- tas. „Dašhas beedribas išneedja pabalstus neween šlimi- bas un nahwes gadījumos, bet ari pensijas wetšcheem un invalideem; citās apdrošchinaja neween jāvus beedrus, bet ari beedru gīmenes; weenā otrā wektā beedribas apdrošchinaja jāvus beedrus ari pret darba truhkuma šekam; lihdi ar naudas pabalsteem beedribas organīseja ar ahrsta palihdsības šneegšchanu; pabalstu leelumu paaugstīnaja; pabalsta išneegšchanas laiku paildšīnaja un t. t.“***) Bet

*) Л. Б. Грановскій. Общественное здравоохранение и капитализмъ. М. 1908. Фиргоwa ahrstu beedribas išdota.

**) А. В. Репенакъ. Страхование рабочихъ отъ несчастныхъ случаевъ въ Германіи. Москва. 1911. IX. lapp.

***) Д-ръ Н. А. Вигдорчикъ. Соціальное страхование. СПб. 1912. 5. lapp.

jawstarpejā apdroščināšana eļpehjana tikai labāki atalgotām strahdneeku grupam. Un tahdu strahdneeku ir maļ, maļaf par puļi no wiļeem strahdneekeem. Un taijni strahdneeku wairakumam, maļaf atalgoteem strahdneekeem apdroščināšana wiļnepeezeeļhamaka, jo wiau stahwoļkis wiļnedroļhafs, un wiau eetaupiļumi lihdfinas nullei. Un pa maļfitinam auga atfina, ka brihwprahtiga apdroščināšana neiļpilda ļawu uļdewumu, ka apdroščināšanai ļaktuļstot obligatoriļfai, ka lihdļekli jagahdā walstij un kapitaliļteem. Eļho atfiau formuleļa strahdneeku ideologi. Bet ne tit drihļ bij tai lemļs eetehrptees teeļļkās normās. Liķumdeweļi neļpehļa ļapraļt aiļrahdiļumus, ka nelai meļs gadijumos un strahdneeku iļlimibās atbildigļs uļneļmeļs. Teeļneļļhi gribeļa, lai zeetuļļchee peerahda uļneļmeļa wainu. Bet strahdneeki nerima; wiau ļuhdļibās ļafarā ar nelai meļs gadijumeem wairoļās; nemeerļs paafinaļās. Un liķumdeweļi eegahļa uļ kompromiļu: zeetuļļchos strahdneekus atļwabinaja no peenahkuma peerahdit uļneļmeļa wainu; strahdneekeem wajađseļa tikai peerahdit, ka nelai meļs gadijums pateļļham notiļzi. Un fabrikantus atļwabinaja no atlihdļibu iļineegļšanas tikai taiļs gadijumos, kad wini peerahdiļa, ka strahdneekļs ļaudeļis darba iļpehļu aiļ ļauna nodoma wāļ neuļmanibās. Indiwiduelo atbildibu liķums atļtahļa neaiļļahrtu. Tadehļ ļaunee liķumi, kur tahdi tika eewesti (Wahziļā 1871. g., pehļ daļcheem gadeem Eļhweizē; 90-to gadu beigās Angliļā, Franziļā, Daniļā; Kreewiļā — 1903. g.), maļ iļpalihdļeļa strahdneekeem. Wini neapmeerinaja ari uļneļmeļus, jo atlihdļibās peeļpreeļšanas gadijumā fiļkatee uļneļmumi bij apdraudeti. Neļauļļhi nelai meļs gaļiļumi wareļa ļatrizinat pat wiļleelafos paļahkumus. Un liķumdeweļeem wajađseļa iļpert tahlakus iļoluļs iļozialas apdroļšināšanas ļautajuma atriņinaļšana. Wini iļpēhra toļs pehļ iļgām paļļem, strahdneeku kustiļbas un wiļpahreļa nemeera pamudinati. Saļkumā, ka mehļinađami, ka weļrodami, liķumdeweļi atteezinaja apdroļšināšanu tikai uļ atļewiļļkām darba noļarem, kurās darba apļtahkļi bij wiļliktaki, nelai meļs gadijumi wiļbeeļhaki. Pirmā weetaļ ļhai fiņa stahwo kalruhpneeziļa. Un luļk, pirmoļs liķumus atteezinaja uļ kalruhpneeziļbas strahdneekeem. Austriļā un

Prūsijā šahads likums pastahw no 1854. g., Belgijā — no 1868. g. Franziņas pirmais apdrošinaššanas likums atteezās uš kugn strahdneekem (1881. g.); 1894. gada likums — uš kalnruphneezibas strahdneekem. Kreewijā obligatoriskās palihdsibas beedribās wajasēja nodibinat pee it wišām frona kalnruph. fabrikam (1861. gada likums). Ahrsta palihdsibu wajasēja šneegt it wišu fabriku strahdneekem (1866. g. noteikumi).

Žitās ruhneezijkās nojarēs wispirms strahdneekus apdrošinaja pret nelaimes gadijumeem. XIX. g. š. beigās šahdi likumi pastahweja jau it wišās galwenajās B. = Eiropas ruhneezijkajās walstīs. Lai nowehrstu leelos šaudejumus, išdewumus pensijam un atlihdsibam, ruhneeki apweenojās šawstarpejās apdrošinaššanas beedribās un apdrošinaja tais šawus strahdneekus. Nelaimes gadījumos palihdsibu išneedša ušnehmeju beedriba. Daškreiš ušnehmeji apdrošinaja strahdneekus privatās, jau pastahwošchās apdrošinaššanas beedribās. Rā pirmā, tā otrā gadījumā, rišks išdalijās pa daudseem ušnehmumeem — apdrošinaššanas beedribās dalibneekem. Tas pamašinaja išdewumus, reguleja tos un dewa ušnehmejeem eespehju aprehkinat jau eepreeksch winu apmehrus un peeskanot teem žitūs šawus išdewumus. Nebij jadreb nejaušchibu gaidās.

Ušnehmeju organisažijas atweegloja pahreju uš apdrošinaššanas sistemas augstaku pakahpi, no ušnehmeju indiwiduelās atbildibas uš winu kolektiwu atbildibu. Wahziņā šahdu pahreju šagatawoja ari strahdneeku kustiba un Prūsijas wispahrejās politijkās teekšmes. Bismarka waldbiba bij tais domās, ka strahdn. apdrošinaššana nowehršis strahdneekus no šozialistu mahzibas, ka strahdneeki ušgawilēs waldbibai, štiprinās winas autoritati un pabalstis winas nodowus. Jau 1871. gadā Bismarks ušwehra kahdā runā, ka apturet šozialistisko kustibu war tikai tad, ja išpilda šozialistu taišnigās prasības, ja išpilda to, kas tagadejā walsti un šabeedribā išpildams. Bismarks noteikti nostahjās uš šozialās likumdoššanas zefa. Tas bij weens no wina lihdsjeleem (blakus bargajām represijām) žihnā ar strahdneeku šozialistisko kustibu.

1883. gadā reichstags peenehma likumu par strahd-

neefu apdroščinaščanu pret šlimibam; 1884. gadā — pret nelaimes gadījumeem; 1889. gadā — pret wezuma un darba nepēhjiibu (inwalidibu) Drihs ween Wahžijai ņekoja Austruja: 1887. gadā teit eeweda apdroščinaščanu pret nelaimes, 1888. gadā — pret šlimibu gadījumeem. Apdroščinaščana pret nelaimes gadījumeem tifa eewesta gandrihs wišās walstis: Norwegija winu eeweda — 1894. g.; Somija — 1895. g.; Sweedrija — 1898. g.; Spanija — 1900. g.; Holande un Belgija — 1901. g. Franzija 1910 gadā apdroščinaja wetschuš un inwalidus. Anglijas parlaments 1911. gadā peenehma likumu par strahdneefu apdroščinaščanu pret šlimibu, inwalidibas un darba truhkuma ņekam (pehdejo apdroščinaščanas weidu atteezinaja tikai uš daščam darba nošarem — buhwneezibu un maščinu ruhpnenezibu). 1912. gadā likumus par strahdneefu apdroščinaščanu pret nelaimes un šlimibu gadījumu ņekam peenehma (wišpahrežā tautas balšoščanā) ari Schweize. 1912. g. 23. junižā apstiprinaja ari muhšu likumdeweju peenemtos strahdneefu apdroščinaščanas likumus. Bet tee ir nepilnigi un atteezās tikai uš neleelu strahdneefu datu.*)

It wišos likumos teef wairaf waj mašaf atšihā kapitalištū atbildiba par strahdneefu ņašlimišanu waj ņakroploščanas. Wajadšiba peerahdit ušnehmeja wainu — atmešta. Pats ņašlimišanas waj ņakroploščanas fakts dod teešibu uš pabalštu waj penšiju. Bet wezee ušņkati wehl naw glušči atmesti. Wižu likumu ušbuhwē išredšams, ka likumdeweji arween wehl domā, ka pee šlimibam un nelaimes gadījumeem wainigs ari pats strahdneeks. Tadehl it wišos likumos leelakā waj mašakā ņamehrā, tahdā waj žitadā weidā, pee apdroščinaščanas išdewumu ņegščanas teef aizinatš ari strahdneeks. Wehl strahdneekem naw išdewees iģaišinat šcho wezo ušņkatu radito netaišnibu. Naw ari išdewees apdroščinaščanu atteezinat uš wišem strahdneekem un uš wišem darba ņaudesšanas gadījumeem. Apdroščinatas tikai tās strahdneefu grupas, kuras wišlabaf

*) St. J. Dns. ņaunee likumi par strahdneefu apdroščinaščanu. Riģā, 1913. 50 lap. — Teit ņihki ištiriati 1912. g. apdroščinaščanas likumi un ņalihdžinati ar tahda pat rakstura ahešemes likumeem un liħdž 1912. g. Kreewižā paštahwošheem likumeem un noteikumeem.

bij organijetas, kuras wisnoteiktas aijstahweja atsihtās tee-
fibas. Bet strahdneeku organijeshanās prozejs turpinas un
lihds ar to arween uš tahskatām un tahskatām strahdneeku
apriindam teef atteezinata apdrošchinaschana. Pawairojas
ari apdrošchinaschanas organijaziju funkzijas -- apdrošchi-
schinaschānu šahf atteezinat ari uš strahdneeku atraitnem,
behrneem; pazelas jautajums par gruhntneezibas apdrošchina-
schānu. Pecaug ari pabalstu un pensiju apmehri.

Un beidsot, weenā otrā walsti Bahzijas apdrošchina-
schanas sistema teef jau atmešta kā nepilniga, kura nedod
eespehju apdrošchinat it wišus strahdneekus, un likumdeweji
pahreet uš walsts pensiju sistemu. Danijas 1891.
gada likums dod teefibu uš pensiju ikweenam pilsonim,
kuršch šafneedšis 60 g. wezumu. Nekahdas eepreeshchejas
eemafšas no pensjonaru pušes naw wajadsigas. 1898. g.
tahdu pat likumu eeweda Zauņselandē; uš pensiju ir teefibas
wiseem, kuri šafneegušchi 65 g. wezumu. Danijas likumā
wehl nojaušchamas labdaribas prinzipa paleefas. Zauņ-
selandes likums noteikti to atmet: likuma teksts eeshahfts še-
košcheem wahrdeem: „Tā kā taijnibas labā wajadsigs, lai
piltneefigi pilsoni, kuri šawas dšihwes labafajos gados uš-
turejušchi koloniju gan nodokleem, gan weizinajušchi winas
ušplaušchānu ar šawām špehjam un darbu, dabutu no ko-
lonijas wezuma deenās pensiju, tad parlaments nolemj...”

Kā paraugu Zauņselandes likumu iſleetoja Anglijas
likumdeweji. 1908. gadā wini atteezināja tahdu pat likumu
uš wiseem 70. g. wezunu šafneegušcheem pilsonēem. Pen-
siju apmehri peeškanoti pensjonaru eenahkumeem: leelaki ee-
nahkumi — mašaka pensija. Ja gada eenahkums pahr-
šneedš 298 rublus, pensija neteef iſšneegta; wisaugstakā pen-
sija — 2 r. 40 kap. nedelā (teem, kuru gada eenahkums
nepahršneedš 198 r.). 1908. gadā likumu par walsts pen-
sijam peenehma Australijas apweenoto walstu parlaments.
Tas špehra wehl weenu šoli uš preešchu un atteezināja li-
kumu neween uš wetscheem (wihr. šahfot no 65, šeeweetem
— no 60 g. wezuma), bet ari uš inwalideem (ari darbā
šakroplooteem waj arodneezisku ſlimibu šabojateem). Teefibas
uš inwalidu pensiju eeguhsti it wiši pilsoni-inwalidi jau šah-
fot ar 16 g. wezumu. Pensionareem iſšneedš 246 r. gadā,

ja wiau gada eenahfumi nepahrjneedj 246 r. (eenahfumu un penſiju kopsuma nedrihft pahrjneegt 592 r. gadà). It wiſos gadijumos (Anglijà, Danijà, Auſtralijà) penſijas dabujamas zaur weetejàm paſchwaldibas waj administratiwàm eestahdem.

Walſts penſiju ſistemai tuwinàs ari jau minete 1911. gada Anglijàs un 1910. g. Franzijas likumi.*)

Tà pamaſam attihſtas ſtrahdneeku apdroſchinaſchanàs organija: brihwprahtiga apdroſchinaſchanàs, obligatoriſka apdroſchinaſchana, walſts penſijas; nodroſchinaſchana pret a t ſ e w i ſ c h k e e m truhkuma un poſta weideem; nodroſchinaſchana pret wijeem darba neſpehibas un truhkuma weideem — tahdi ir ſtrahdneeku apdroſchinaſchanàs attihſtibas galwenee poſmi (Wigdortſchiks). Strahdn. apdroſchinaſchanà jau ſahk eet runa pat par „wiſutopiſtako“ no ſtrahdn. praſibam — par apdroſchinaſchanu pret darba truhkuma ſekam. Lihdi ſchim walſts waj muniſipijas iſſneedja tifa pabalſtus tam beedribam, kuras ruhpejàs par ſtrahdneekem darba truhkuma gadijumos (Bahzijà, Schweizè, Belgijà, Franzijà, Anglijà). Tagad Anglija peerahda, ka ari ſchi praſiba iſpildama kapitaliſtiſkà ſabeedribà, ka winàs realiſeſchana nebuht neſarizina ſabeedribas pamatus. Anglijas parlamenta ſolis pahrſteidja pat daſchu labu ſozialiſtu (peem., P. Lui wehl 1905. gadà netizeja, ka war raſtees waldiba, kurai buhs droſme uſtahdit minimalo darba alcu waj apdroſchinat ſtrahdneekus pret darba truhkuma ſekam).

Vet apdroſchinaſchana wehrſta tikai pret ſekam; winàs weenigais uſdewums nowehrſt beſ darba palikuſcho, ſaſli-muſcho, ſakropłoto ſtrahdneeku waj wiau gimenes lozeklu materialos ſaudejumus waj ari ſneegt wineem ahrſta palih-dſibu. Vet paſchai weſelibai ir leelaks ſwars, nekà materi-alam pabalſtam. Tadehl janowehrſch, wiſmaj jamehgina nowehrſt launo parahdibu zehłoni, jauſlabo darba ſanitaree apſtahłki, jaewed aiſſargu lihdsėkfi. Un pehdejos 20 gados atteezigi likumi eewesti gandrihji it wiſàs walſtis. Likumdewejus pamudinaja gan ſtrahdneeku kuſtiba, gan paſchu kapitaliſtu aiſrahdijsimi. Paſchu kapitaliſtu intereſes

*) Wiſas faktiſkàs ſinas par apdroſchinaſchanàs ſistemam iſ Wigdortſchika grahmataſ.

pamafinat nelaimēs un ņaņlimņĥanas gadijumu ņkaitu: maņaf nelaimju, maņaf jaiņmaņĥa penņijam un pabalņteem. Se- wiņĥki Waņzija loti plaņĥi noņtaņdita kapitaliņtu ņawņtar- peja kontrole; wiņu organiņajijas uņmanigi ņeko aiņņargu liĥdĆeku techniĥai; pamudina beedrus eewēņt waĶadņigos uņ- labojumus un gauņos un nepaņlauņigos ņoda ņtipri bargeem naudas ņodeem. Wiņs tas wiņja uņ preeņĥu aiņņargu liĥ- dĆeku attihņtibu un maņina darba paĥraf ņauno eēņpaidu uņ ņtrahdneeku weņelibu.

Taĥdi ir ņtrahdneeku ziĥnas reņultati ņozialā liĥum- doņĥanā. Teeja, mehņs atņihmejam tiĶai wiņas galwenos un ņpilgtakos elementus. Daudņi no atņihmeteem liĥumeem iĶweņti tiĶai weenā — otra waltņi. Daņĥās weetās (peem. Waņzija un Dreewija) leekas tiĥri, ņa eņam regreņa azu- leezineeki. Paņtaĥwoņĥee apdroņĥinaĶĥanas liĥumi teef paĥgroņiti uņneĥmeju labā, peeņĥanoti wiņu intereņem. Bet ņĥee atņewiĶĥee gadijumi newar groņit to kopeeņpaidu, kuru guņtam, ja eēpaņiņtamees ar ņozialās liĥumdoņĥanas attihņtibu un wiņas tagadejo wiņpahrejo ņtaĥwoĶli. ņi ņtrahd- neeku un uņneĥmeju liĥgumu atteezibam iņņuhd z i w i l t e e ņ i b u normas. Darba liĥguma jautajumi weens peĥz otra eewiņjas p u b l i k o teeņibu laukā. Neējauņĥĥanās prin- zipi atmēņti. Waltņs ņabeedriņkā wara arween noteiĶtati no- ņtaĥĶas ņtarp darbu un kapitalu. Raņĥoņĥanas intereņes top par wiņas ņabeedribas intereņem. Kapitaliņtu wiņņkun- dņiba raņĥoņĥanā ņĥĥobas. Wiņu pilnwarās un teeņibās eējauzas waltņs organi, kuri kaĥrto kapitaliņtu un ņtrahd- neeku atteezibas, ņeko kapitaliņtu ruĥpneeziĶtai darbiba, no- ņafa darba laiĶa ilgumu, darba eedalijumu, ja pat algas minimumu. Kapitaliņts kluņt leeks, neween ņaimneeziĶi (uņneĥmumu wada paĥrwaldneeks), bet ari formeli: wiņa wahrdā neteek noņleĥgti pat liĥgumi. To ņatura galwenās daļas noņafa wiņpahrejee liĥumi.

ņtrahdneeku ņtaĥwoĶliņs kluņt noteiĶtats, apdroņĥina- ņĥanas liĥumi nodroņĥina arween plaņĥaĶas ņtrahdneeku aprindas pret nejaņĶĥibam un nebaltām deenam (ņlimibam, nelaimēs gadijumeem, darba truĥkumu). Atbildiba par ņtrahdneeku weņelibu gulņtas uņ wiņu kapitaliņtu ņĥĥiru un waltņi. Un ja ari materiēlā ņinā ņtrahdneeki weņl maņ eē-

guwufchi, tad tomehr fklaidri redsam, ka sozialee likumi weizina strahdneeku kufitibu . . .

Suhd atfina, ka strahdneeki, tikai jawu labumu mekledami, eet riikantaja darba. Jau daschos likumos iiredjams, ka strahdneeks teef atfihits par fabeedriiki nepeezeefchama darba daritaju, ka strahdneekam tadeht ir teejiba prafit no walfts un fabeedribas pabalstu dshiwes gruhtajos brihichos. (Austral., Angl. lik.). Teeja, jaunās atfinas tikai lehnitem guhft peeetriichanu walfts ofizielajās aprindās. Bet to eespaidis ir ari teit nowehrojams. Strahdneeku kufitibas bangas peepeefch waldojchās fchfirās eeweft jawos likumfrahjumos strahdneeku fchfirās teejifkās atfinas. Un pazelas jau jautajums par starptautifkeem sozialeem likumeem, kuru nepeezeefchamibu jau wairaf reijes ufjwehrujchi sozialiitu starptautifkee kongrefi (fahkot ar Parijes 1889. g. kongrefju). 1890. gadā uf Wilhelma II. eerofinajumu fanahza waldbibas preefichstahwu starptautifka konferenze (Berline), kurai wajadseja fpreest par soziaslas likumdojchanas ufdeewumeem. Strahdneeku likumdojchanas jautajumi wirjas tuwat „augftās“ politikas jautajumeem. Wilhelma waldbiba pareifi ufstwehra soziaslas likumdojchanas nofihimi tagadejā laikmetā. Wina, ja ne faprata, tad nojauta, ka strahdneeku praifbas jaispilda, ka tikai tas war attachlinat „pehdejo deenu“, un ka praifibu ispildifchana wislabaki eefpehjama un wispilsnigaki iswedama, ja pee fchim nenowehtichamām reformam keras walftu starptautifskas apweenibas, jo „neweena walfts neufdrihkftejees eet lihds galam darba laifa regulejchanā, ja wina nebuhs pahrleezinata, ka tās peemehram fefos tās konkurenti“ (Lui). Bet ka republikas, tā monarkijas loti, loti lehni wirjas pa soziaslu likumdojchanus zeku, jo — zefich fchis wed uf kapjehtu. Wifs, kas teef darits, ir pilns bailu dweftmu; foki nedrojschi, lehnumi nenoteikti.

Neween starptautifkā fatifjmē, pajchu mahjās neweena walfts wehl naw galigi atmetufi wezo atfinu paleekas un pineklus. Sozialee likumi nekur wehl naw isdaliti atfewifchfos frahjumos. Sozialee likumi arween wehl wijas zauri ziwilo likumu frahjumeem. Beejschi ween tee nojuhdtajos. Tatiichu spezialee peelikumi, statuti un papildinajumi,

furos eet runa par sozialem lifumeem, ikgadus fluhst leelati un beesjati. Ar pilnu teesibu tos waretu apweenot darba kodekšā (Code du travail). Jau tagad Anglijā, Wahžijā, Franziijā, Belgijā, Australijā un Austriijā pehz jameem apmehreem tas buhtu, ja ne leelaks, tad wismaš lihdsiigs „Ziwillitumu kodekšam“. Bet ofizielee lifumdeweji wehl kautrejas to darit, kaut gan „Darba kodekšā“ nepeezeešamibu šajuht gan teoretiki, bet gan wiswairat juristi-praktiki. Pee sozialeso likumu tagadejā stahwofla praktiki pastahtwigi usdurās uš pretrunam, nepilnibu, nenoteiktibu. Kodekšā atšewišchšus likumus waretu šastanot, ištuhkumus papilbdinat un likumus šaistit kopejā, uš publišku teesibu prinziipeem balstītā, sistēmā. Pee kodekšā šastahdišchanas galigi waretu išmest ziwilo teesibu paleekas, atmest neeejautišchanās prinziipus. Bet laiskam taišni tas walšis juristus kawē kertes pee nepeezeešamā darba. Tadeht pastahtw tikai priwati krahjumi un projekti. 1904. g. Zules Destrēe un Max Šallet eefneedja winu šastahditu darba kodekšu Belgijas parlamentā. Bet tam masat juridiska, wairat soziologiska nosihme (Wunderwælde). Franziijas parlaments uš sozialista Grusjē eerošinajumu usdewis šastahdit darba kodekšu, bet usdewums wehl naw išpildits, špezialisti arween wehl nodarbojas ar jautajuma eepreekšēju išpehtišchanu. Leelais darbs, kuršch apweenotu štrahdneeku zihnas panahkumus, wehl gaida šawu weižeju.

III.

Lehnam, bet nemitigi attihstas sozialeso likumdošchana. Un ronās domas un pahrlēeziba, ka mehš beš katastrofam, beš šabeedriškeem šatrizinajumeem eewiršišimees jaunā zilwezes laisknetā, kur šabeedriškas atteezibas balstijees uš ziteem wamateem. Leekas, ka jaunno atteezibu dihgli jau šaredšami kapitalistiškās šabeedribas flehpi; leekas, ka pašchlaik wehl wahjee dihgli išaušs, nostiprinajees, apehnos un fluhšinam nomahšs kapitalistiško šabeedribu ar tās priwatihpašchuma teesibam uš rajchošchanas lihdsjekleem, šchkiru zihnu, šabeedrišku postu, epidemijam, werdsišku atkaribu un kundšibu...

Bet praktika (wismaš wehl tagad) špeesch atmest „harmonistu“ zeribas. Štrahdneeku un kapitalistu pehdejo gadu

leelās sadursmes paušā nēvīs par harmonijas attihstības tuvošānos. Jau tagad, peem., wispahrejo streiku Sweedrijā, starptautišo matrošchu streiku, dšelszēneeku un ogkratšchu streikus Anglijā, pašchus par šewi war peelihdšinat katastrofam, wismaj zitas katastrofas preludijam. Strahdneeki, wiņu organizācijas un ideologi (ar maj iņnehmumeem) nezer uš meerigu attihstibu. Rakstina šahkumā mehš usšwehram, ka soziālo likumdošānu r a d i j a trihs faktori: strahdneeku kustiba, šabedribas šemako šchiru posts un mantigo šchiru šawstarpejā konkurenze. Tagad atlizees tikai weens faktors — strahdneeku kustiba. Likumdēweji usklausa tikai wiņas balši (peem. ogkratšchu minimalās darba algas jautajumā Anglijā un ogkratšchu 8-stundu darba laika jautajumā — Franziijā). Strahdneeku kustiba tagad ir weerigais soziālās likumdošānas attihstības faktors, wismaj tajās walstīs, kur kapitaliņms šašneedšis šawas attihstības augštato pakahpi. Mantigo šchiras neapfaro wairš weena otru. Wiņas apweenojas un uštahjas pret strahdneekēm wišā šawā warenajā bargumā. Wiņu weenibu un solidaritati trauzē tik ta jaunā starpšchira, kuras raichānos un uštahšchānos nowehrojām, peem., Wahziijas pehdejo 2—3 gadu politiškā dšihwē. Jaunā starpšchira grupējas no inteligenteem un šewišchki no ruhpnēeziški-tirdšnēeziško eestahšchu kalpotajeem. „Inteligenteem naw eemesla baiditees no strahdneeku uswaras; ta wineem neka nelaiupis, bet gan nodrošchinās wiņu stahwofli, atšwabinās wiņus no atšewišchku šaimneeku atkaribas. Bet ko wiņi negrib un beechši ween ari newar weizinat — ta ir strahdneeku z i h n a. Wiņi neaprot strahdneeku šchiras kolektiwo uštahšchānos, baidas wiņas, jo neustizas plāšchajām aprindām, netiz wiņu špehjam un wehl majak tiz, ka majas peeteefošchi inteligentas, lai šawu uswaru nostiprinatu. Bet jo štipraks, jo špehzigats šahk wineem liktees proletariats, jo augtak tas pazelas jaunās starpšchiras azis, jo wairak šchi starpšchira tuwinas proletariatam... Proletariata atteezibas pret jaunō starpšchiru ir glušchi zītādas, nekā pret wezo starpšchiru (šemneekēm, amatneekēm, tirgotajeem) Wezā šihkburšchuwiškā demokratiija zihnijās kopā ar proletariatu un nodewa to pehž uswaras. Jaunā starpšchira neušdrošchinās eet ar

proletariatu kopā, kamehr tam jaiszihna gruhtas zihnas; bet jo stipraks kluhst proletariats, jo wairak inteligenze kluhst par ta beedreni.“*)

Šchis starpšchiras stahwoflis un nenoteiktiba strahdneekem jaismanto zihnā par tahlakeem sozialeem lifumeem. Un wehl naw šajneegts wijs tas, ko eespehjams šajneegt pastahwoščhā šabeeedribā. Daudjas no strahdneeku prašibam wehl naw ijpilditas, lai gan wixu ijpildišchana nebuht neapdraud kapitalistiškās waras pamatus, privatihpaščhuma teešibas uš rajchoščhanas lihdsjekeem. Šau 1865. gadā Londonas konferenzē, fā ari 1866. g. Genesē kongrejā Strahdneeku Internacionals peeprašija 8-stundu darba laika eeweščhanu it wijsās ruhpnēezibas nosarēs, strahdneezes-mah-tes nodarbinaščhanas noleegščhanu u. t. t. Birgeliskee likumdeweji uškatija šchis prašibas par utopiju, par demagogiju. Tifai pehz 30—40 ilgeem zihnu gadeem walstis wixu aprindas atšina prašibu par ijpildamu. Bet dšihwē išwesta ta ir tifai nedaudsās walstīs un nedaudsās nosarēs. Tas pats šakams par zitām strahdneeku prašibam. Parišes šozialistu starptautiskais kongrejs (1889. g.) ušwehra, fā „wispirms jalabo pastahwoščhās šaimnēezisškās cekahrtas poštoščhais eepāids“ un tadehš ušstahdija wehlamās šozialās likumdoščhanas programu — 8-stundu darba laiku peeauģuščhem; 14 g. wezu behrnu nodarbinaščhanas aišleegščhanu; pušaudščhu (lihdsj 18 g. wezumam) darba laika eerobeščhoščhanu ar 6 št. deenā; nakts darba noleegščhanu (atškaitot tās nosarēs, kur darba pahrrtrauščhana tehniski neešpeh-jama); šeeweetes darba noleegščhanu wixas organišmam fairigās nosarēs; pušaudščhu (lihdsj 18 g. wez.) nakts darba noleegščhanu; wismaf weenreijeju 36 št. ilgu atpuhtas laiku nedelā, minimalo darba algu un tā tahlak. Žuriches kongrejs šcho programu atgahdinaja un ušstahdija špezielas prašibas šakarā ar strahdneezes nodarbinaščhanu (dšemdetaju atšwabinaščhanu no darba 2 ned. pirms un 4 ned. pehz dšemdesčhanas). Amsterdamas kongrejs (1904. g.) pahrrunaja, starp zitu, strahdneeku apdroščhinaščhanas ļautajumu un nahza pee šlehdsjeena, fā strahdneekem ir teešiba prašit

*) „Наша заря“. 1912. СПб. № 3. Ш. Kautška rakstisšch par ļauno liberališmu un ļaunām starpšchiram. 17., 18. lapp.

no walsts un kapitalistu šķiras vajadzīgos lihdieklus šlimības, nelaimju, invalidības, bezuma, grūtniecības, dzemdēšanas un darba trūktuma gadījumos. *)

Daudzas, ļoti daudzas no šīm prasībām nav vēl ieviestas dzīvē; dažas ieviestas sakropotā veidā, dažas šajchaurinātos apmēros. Daudzas prasības un strahdneeku likumprojekti lihdj pēhdejām laikiem tika uskatiiti par sozjalām utopijām. Tām peerindoja gan ļautajumu par minimālo darba algu, par strahdneeku apdrošināšanu pret darba trūktuma šekām, par fabriku inspektrijem. Bet arī šīs „utopijas“ jau lepojas likumu krašjumos, blakus daudzēm ziteem sozjaleem likumeem. Un mehš ejam pahrleezināti, ka tām šekos arī zitas „utopijas“. Bet — kapitalistu pretošanās pēcaug. Un tas, man liekas, ir ļoti ļabi išķaidrojams. Strahdneeku zihna nemitejas, strahdneeku pašapsina wairojas, wairojas strahdneeku teekmes pēhļ labakas, glihtakas, kultureļakas, pilnigakas, brihwakas dzīwes. Saprotamas teekmes. Un tadehļ šaprotamas arween augošanas prasības pēhļ darba laika šaišinasšanas, algas paaugstināšanas, šanitaro apstahkļu uslabošanas, aishargu lihdjektu un jaunu pilnigaku apdrošināšanas likumu eewēšanas. Prasības kluhšt arween „d a h r g a = k a s“, to iwešana pawairo rašhošanas isdewumus, pamatina kapitalistu pelnas teesu, ja, pat glušči to apdraud. Bet pelna ir tas, kas šaista kapitalistus pēe rašhošanas lihdjektu privatihpašchuma. Nebuhtu pelnas — kapitalisti atstahtu fabrikas, jemes ihpašchumus, raktuwes, dzelšszekus, weikalus. Privatihpašchuma teefības šaudetu raison d'être, tās kluhtu par aplamību, neprahtu. Wianu ideologi wehl veemetina: ja nebuhtu privatihpašchuma, justu usachmība, šazenība, panihktu pati rašhošana un zilwezes kultura aiseetu bojā. Un tadehļ kapitalistu šķira tik ļoti pretojas strahdneeku šķiras prasībām. Lihdj šīm kapitalisti pēekahpās deejgan ahtri, pat pamudināja us pēekahpānos weens otru. Tas tadehļ, ka strahdneeku lihdšchinejās prasības neapdraudeja kapitalisma „pamatus“. To šaprata wismaj kultureļakee kapitalisti. Tagad apstahkli grošiju=

*) Международные социалистические конгрессы. СПб. Ш. аттезго конгресу lehmumus.

ſchees: ſtrahdneeku praſibas kluhſt prinzipielakas. Un tadeht taiſni kulturelatee kapitaliſti pamudina ſawas ſchkiras lozektus organiſetees un pretotees pehz eeſpehjas ſihwat un ilgak. Kulturelatee kapitaliſti iſprot ſtrahdneeku praſibu buhribu un eeſchejo logiku. Un aſakas, un ilgatas, un prinzipielakas kluhſt ſchkiru ſadurſmes. Diwu ſchkiru teeſiſtas atſinaas ſaduras wiſa plaſchumâ, ſawos pamatos. Anglijas, Franziſjas, Belgijas, Auſtraliſjas ſtrahdneeki drihſj warès ſazit: mehſ eſam guwuſchi wiſu, kas eeguhſtams tagadejâ ſabeedribâ; kapitaliſti wairs newar peekahptees; taſlakâ peekahpſchanâs apdraud wiwu peku; tagad patſ kapitaliſmſ ir ſpeeſts peekahptees . . .

„Sabeedribas weſelibas aiſſardſiba atduhrufees ſeenâ. Ta gahja beſ apſtahjas uſ preekſchu, lihdiſj kamehr weſelibas aiſſardſibas lihdiſjeſti neaiſſchakra tagadejos kapitaliſma balſtus. Paleektot tagadejâs robeſchâs, ſabeedribas weſelibas aiſſardſiba war, ſaprotams, wehl wairaf paſtiſprinat ſawu darbibu. Wet ta buhſ Danaidu darbiba (uhdens leeſchana zaurâ muzâ). Lai ari zit leelu dilonſlinneeku ſſairu wiwa neiſwaditu zaur ſanatorijam, lai ari zit daudiſ ſiſilitiku wiwa neiſchriſtetu un neurasteſneem neatſaunotu nerwu ſiſtemu, — kapitaliſmſ ſuhliſ arween jaunas ſakropſotu indiwidu armijas, un jautajums par zihnu ar zilweku paniſſchchanu neſaudès ſawu kraſumu . . . Wiſs, kas kapitaliſtiſkâ ſabeedribâ biſ paweiſzams, daſchâs walſtis ir paweiſts, un tagad pazelas jautajums par ſabeedribas weſelibas aiſſardſibas taſlakâ likteni. Kapitaliſmſ aiſſtahjees tai zelâ, kâ ſeena, gar kuru dauſotees, ſadruhp ſinatnes paſahkumi. Un tikai pahſchahpſjot to, weſelibas aiſſardſibas ſinatne ſpehſ ſolot taſlak un weizinat zilwezes ſpehku uſlaboſchamu. Luſk, ſlehdiſeens, kuſſch jataiſa ſinatnei, ja ta uſmanigi analiſejuſi tagadejâs ſabeedribas weſelibas aiſſardſibas uſdewumuis, atſiſtibu, ſpehkus un ſtahwoſki. Kâ iſſatrs ſinatniſks ſlehdiſeens, taſ ſtingri objektiws, logiſks, un tadeht obligatoriſks wiſeem.“*)

Tahda ir ahrſta praktika domu gaita un ſlehdiſeens. Œtrahdneeku ideologi jau ſen to atſinuſchi. 1896. g. ſtarp-

*) Л. Б. Грановскій, Т. p. 59., 60. lapp.

tautisfais kongress, starp zitu, spreeda: ... „Nastas smeltuves, fokwilna, dašchi minerali, metalu lectuves un t. l. jau tagad atronas sem kapitalistu jaweenibu kontroles; bet šchis jaweenibas mehgina noteikt tikai šcho raschojumu zenu un strahdneeku darba algu . . . Zilwezes augošchais warenumš naw wis zilwekeem par šwehtibu, bet gan par zehloni pretišchu pahrprodukcijai un nazionalām un starptautiskām krišem . . . Wišās walstis jau radušeš wajadsiba atmešt šabeedriška ihpašchuma nekahrtigu isleetošchamu, un plaščās atmenoglu raktuves, milšigās metala lectuves un kimitšas fabrikas, dšelsšzeli un wišās galwenās fabrikas jau atrodas tahdā stahwokli, ka no šaimneeziskā redšes stahwokla pee winu šabeedriškešchanas un nazionalifešchanas nebuhtu nekahdu gruhtibu. Tadešt kongress atšihst, ka strahdneeku peenahkums it wijur ušstahtees par šabeedriškešchamu, nazionalizacijū un munitizipalizacijū.“ *)

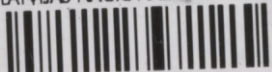
Ta ir strahdneeku šchkirās pehdejā „utopija“, — utopija, kuru ikgadus tagad atfahrto neween „nemeerigee demagogi — šozialisti“, bet ari meerigās angļu strahdneeku arodneeziskās beedribas, strahdneeku preekšstahwji parlamentos un pat objektiwatee birgefu šoziologi. Teeja, parlamenti ar wišām pret strahdneeku balšim noraida „utopiškos“ projektus. Bet nešen wehl tā bij ari ar minimalo darba algu, strahdneeku apdrošchinajchānu pret darba truktuma šekam, 8-st. darba laiku, streika brikhibu un tā taškaf. Un tā buhs ari ar taškafām šabeedriškām pahrgrošibam.

Šozialā likumdošchana dod strahdeekem eešpehju guht wišu, kas tagadejā šabeedribā wineem eeguhštams. Bet waj šozialā likumdošchana (parastā nošihmē) dos strahdneekem eešpehju pahrweidot tagadejās šabeedribas pamatus — par to jašchaubas. Daudšas šihmes rahda, ka šcho eešpehju wina nedos, ka likumdošchana atduršeš pret kapitalistu pretestibu, ka parlaments nešpehs pahrweidot privatihpašchuma teešibas uš raschošchanas lihdsjekleem. Te darbošeš ziti wehšturiski špehki . . .

*) Международн. соц. конгрессы. Т. р. 26., 27. lapp.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302019405

„Dirzeemneeku“ isdewumâ

ijnahkufšas un dabujamas wairumâ D. Seltina grahmatu tirgotavâ Rīgâ, Terbatas eelâ 20, ņetojšas grahmatas:

1) Mulka Jahnis, L. Tolstoja	10	fap
2) Wakara ņapnis, Korolento	10	"
3) Wewoloda Garichina raksti, I.	10	"
4) Sposchi ņapni, Apasijas	40	"
5) Bezlaifu muišņeeki, Gogola	10	"
6) Kauņasijas guštiekniš, Tolstoja	10	"
7) Saulains ņubrits, Apasijas, II. isdewums	60	"
8) Ave sol! DeĶa no Raina, II. isdewums	40	"
9) Antona Tichehowa raksti, I.	20	"
10) Antona Tichehowa raksti, II.	15	"
11) StaĶsts par to, tã Iwans Iwanowitsch ņanaidojšas ar Iwanu Kitiforowitschu, R. Gogola	20	"
12) Lauptitaji, Apasijas un Raina tulkojums	60	"
13) L. R. Tolstoja raksti	10	"
14) Wewoloda Garichina raksti, II.	10	"
15) Sudrabu EšĶa kopoti raksti, I. Dullais Dauka	20	"
16) Tee, tas neašmirš, Raina, II. isdewums	70	"
17) Antona Tichehowa raksti, III.	20	"
18) Uguns un nakts, Raina	60	"
19) Ķija de Mopajana raksti, I.	20	"
20) Kalpa ņehna waņara, J. Kuratera	35	"
21) Ķija de Mopajana raksti, II.	30	"
22) Antona Tichehowa raksti, IV.	20	"
23) Sudraba EšĶa kopoti raksti, II. EngelišĶu ņkola	20	"
24) MaĶas dramã, Andreja UpišĶa	40	"
25) Antona Tichehowa raksti, V.	15	"
26) Eebu ņehpis, Apasijas	100	"
27) Sirds warã, J. Kuratera	30	"
28) Saules greĶiens, J. Kuratera	25	"
29) Ķija de Mopajana raksti, III.	30	"
30) J. Rainis un wina dņeja	30	"
31) DeĶoĶĶa ņala, J. Kuratera	40	"
32) Meletaju dņeesmas, R. Cewina	40	"
33) PušĶelã, L. Lindula	50	"
34) No rihta, UpišĶa Birņeeta	20	"
35) DišĶuhdru WaĶle, L. Lindula	50	"
36) Smagãs domã, ApņesdeĶla	60	"
37) Pušidentistis, A. Kraujas	25	"
38) WaĶrds, I.	200	"
39) Siws ņeĶts — Deewa paliĶs, paĶata ĶuĶĶ bildem.	20	"
40) TeĶwa aĶboli, paĶata kraĶņainãm bitbem	30	"
41) Birņee wini, J. Klawina	40	"
42) Brei waņaru, UpišĶa-Birņeeta ņaĶsti	50	"
43) J. Raina kopoti raksti, I.	200	"
44) Behnibai, J. Aerasudrabina	20	"
45) ņaunã paauĶe		"
46) Soziã ņtũudoĶĶana	25	"